

Rafael Hüseyinov

Şirvan
şairləri

Mirzə Fətəli kütəbxanasının
o xucələrinə —

Rafael

26. VII. 2012

Bax

Ar 2012
762

Rafael Hüseynov

Şirvan şairləri

Xaqani Şirvani

İmadəddin Nəsimi

Seyid Əzim Şirvani

Mirzə Ələkbar Sabir

Abbas Səhhət

2012
M.F. Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kütəbxanası

ARX/IV

93819

93857

ARX/IV

U15(2=A3)1

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi
Elmi Şurasının 11 yanvar 2012-ci il tarixli (Protokol № 01)
qərarı ilə çap olunur

Rafael Hüseynov. Şirvan şairləri.
Bakı, Elm və Təhsil Nəşriyyatı, 2012, 108 səh.

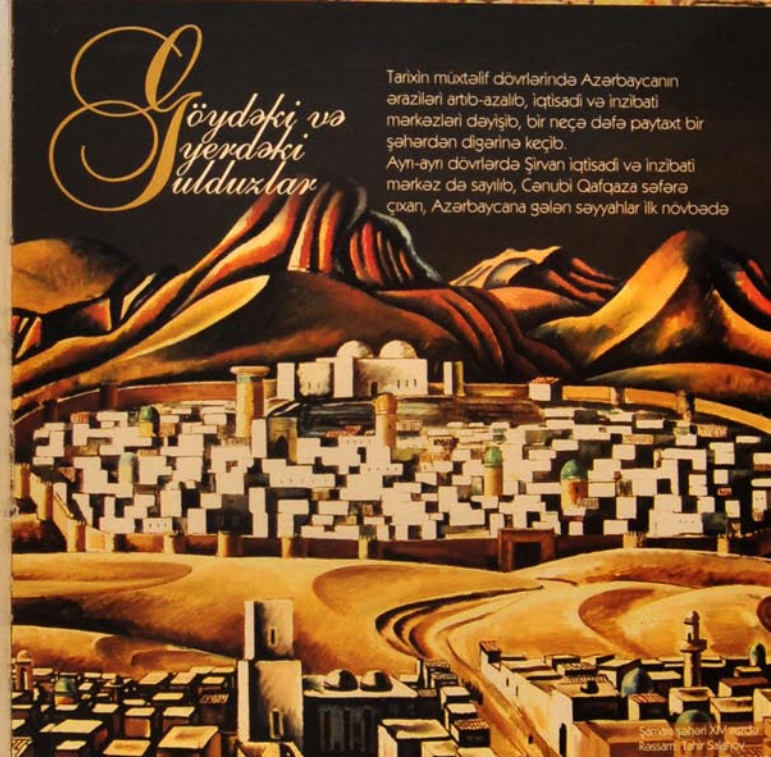
Azərbaycanın qədim və zəngin ədəbiyyat tarixində bir sıra məktəblər mövcud olmuşdur. Bu ədəbi məktəblərin bir qismi Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Məhəmməd Füzuli və digər klassiklərin şəxsiyyəti və yaradıcılıq irsinin təsiri ilə ortaya çıxmışdırsa, bir hissəsi də ölkənin ərazisindəki müxtəlif bölgələrdə fəaliyyət göstərən ədəbi məclislərin vasitəsilə meydana gəlmişdir. Tarixən Təbrizdə, Gəncədə, Şirvanda və başqa bölgələrdə yaranan ədəbiyyat məhəbbət etibarən ilə bütöv Azərbaycan ədəbiyyatının ayrılmaz parçaları idisə, eyni zamanda bu məktəblərin hər birinin müəyyən fərqli xüsusiyyətləri və s. gözəllikləri də vardır. Şirvan erkən orta əsrlərdə Azərbaycanın başlıca mərkəzlərindən birinə çevrilməyə başlamaqla orada elm, mədəniyyət, ədəbiyyat da güclü inkişaf yoluna qədəm qoymuşdu. Təqdim olunan kitabda Azərbaycan ədəbiyyatının ölməz klassikləri sırasındakı əbədi yer tutan və əslən Şirvandan çıxmış, Şirvan ədəbi məktəbinin ənənələrini yaradıcılıqlarında davam və inkişaf etdirmiş söz ustalarımızdan bəhs edilir.

4603000000 qriffli nəşr
N098-2012

© Nizami muzeyi. 2012

Söydəfi və Şirvədəki Sulduzlar

Tarixin müxtəlif dövrlərində Azərbaycanın əraziləri artıb-azalıb, iqtisadi və inzibati mərkəzləri dəyişib, bir neçə dəfə paytaxt bir şəhərdən digərinə keçib. Aynı-aynı dövrlərdə Şirvan iqtisadi və inzibati mərkəz də sayılıb, Cənubi Qafqaza səfərə çıxan, Azərbaycana gələn səyyahlar ilk növbədə

Şirvan şəhəri XVIII əsrdə
Kassam Tahir Səifov

UOT 821.512.162-09 [653]

Şamaxını görməyə tələsiblər, bir müddət Şirvanın baş şəhəri Şamaxı paytaxt da olub. Tarix çox şeyləri dəyişib. Ancaq istisnasız olaraq bütün dövrlərdə Şirvan və onun əsas şəhəri Şamaxı yalnız Azərbaycanda deyil, bütün Yaxın və Orta Şərqdə mədəniyyətin, elmin, ədəbiyyatın ən

mühüm mərkəzlərindən və paytaxtlarından biri kimi qalıb, ən çətin zamanlarda belə burada böyük alimlər, qüdrətli şairlər, misilsiz musiqiçilər yetişib. Hələ VII əsrdə alban salnaməçisi Musa Kalankaytuku "Ağvan tarixi" kitabında Şirvanı əhatələmiş dağlar və meşələrin füsunkar mənzərələrindən, tükənməz təbii sərvətlərindən

məftunluğa bəhs edirdi. Sonralar həm ərəb və farsdilli salnaməçilər, həm də Şirvanı təşrif gətirmiş Avropa diplomat, tacir və coğrafiyaşünasları Şirvanın zənginliyini ayrıca vurğulamışlar. Lakin hamisinin ortaq düşüncəsi bu nöqtədə birləşib və indi – XXI əsrin ucalarından baxarkən bu həqiqət bir daha aşkar duyulur ki, bütöv tarixi boyunca Şirvanın ən müstəsna, ən üstün sərvəti onun insanları, istedadlı yaradıcı şəxsiyyətləri olmuşdur. XII əsri Azərbaycanın tarixindəki "qızıl əsr" adlandırılanları yadlımızdır. Bu əsrdə Azərbaycanın

Nizami Qizil Arslanın yanında
Rəssam: Sadiq Şərifzadə, Böyükağa Mirzəzadə

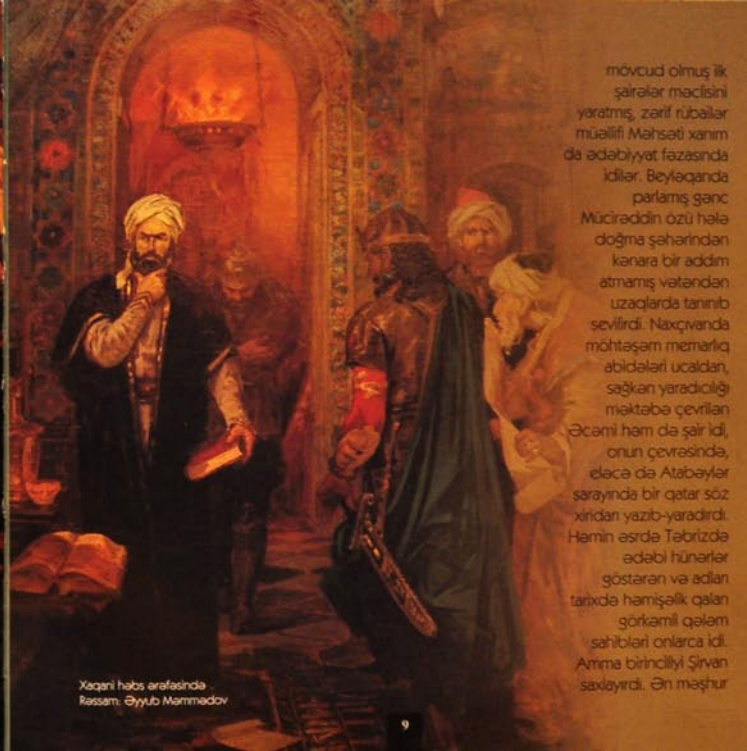
dörd bucağında güclü tərəqqi yaşanırdı. Gəncə, Bərdə, Beyləqan, Bakı, Naxçıvan, Təbriz, Ərdəbil, Dərbənd sürətlə inkişaf edirdi. Amma ən ciddi tərəqqinin mərkəzi Şirvanşahlının yerləşdiyi ərazilər və dövlətin paytaxtı Şamaxı idi. Ədəbiyyat və mədəniyyət Şirvanı əla üstün səviyyədə idi ki, burada yaranan elm və sənət Yaxın və Orta Şərqdə başlıca meydan kimi qəbul edilirdi.

Xaqani və Nizami
Rəssam: Nəcəfzadə

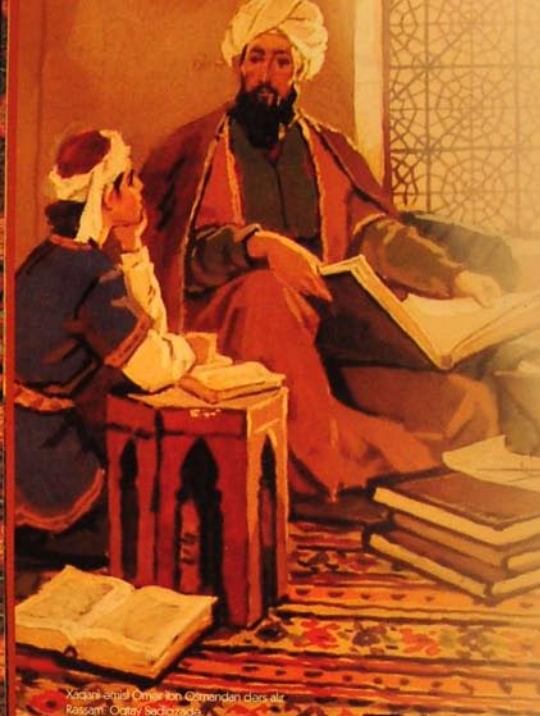
Əbululanın "məlik üş-şərə" – "şairlər başçısı" olduğu Şirvanşahlar sarayında təkcə XII əsrdə fəaliyyət göstərmiş dəhşətli şairlərin miqdarı o qədər çox idi ki, bu adlar bir xalqın butov ədəbiyyat tarixini bazamaya da bas edərdi. Xaqani Şirvani, Fətəli Şirvani, İzzəddin Şirvani, Qiyasəddin Şirvani... Amma Gəncədə ad-sən Gəncəliyərlərdən Mərkəzi Asiyaya, İranda Hindistana qədər yayılmış Nizami də, onun qardaşı Qiyam da, Nizaminin məktəb yoldaşı, nəsrin məsləhətçisi Əbu-bəkr Xosrov İbn al-Ustad da, ətrafına illər dastə şairə və musiqiçiləri toplayaraq orta əsrlərdə dünyədə

Nizami və Azərbaycan ədəbiyyatı (-Nizami və dünya mədəniyyəti- seriyasından)
Rəssam: Ocaq Sadiqzadə

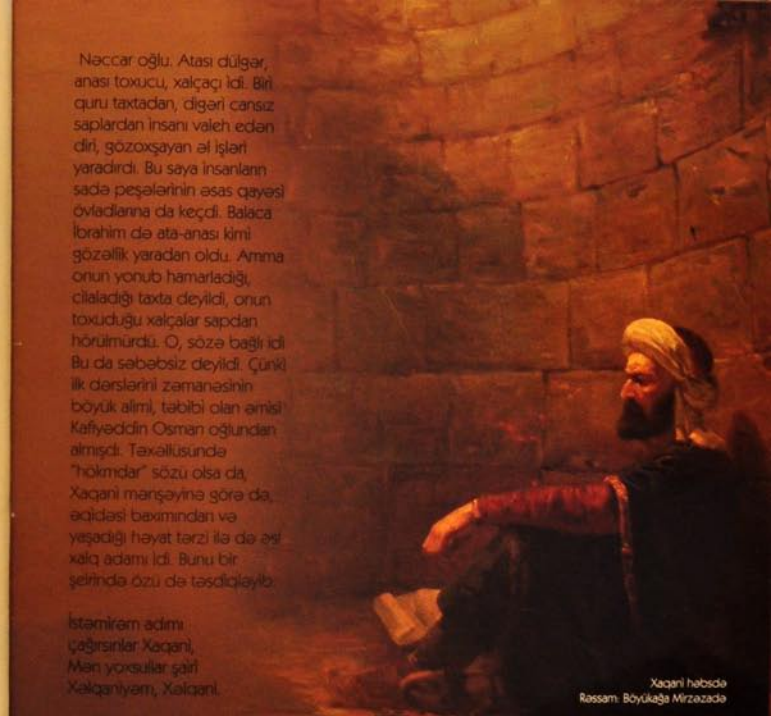
Xaqani həbs arafasında
Rəssam: Əyyub Məmmədov

mövcud olmuş ilk şairlər məclisini yaratmış, zərif rubailər müəllifi Məhsəti xanım da ədəbiyyat fəzasında idilər. Beyləqanda parlamaş gənc Mucirəddin özü hələ doğma şəhərindən kənara bir addım atmamış vətəndən uzaqlarda tanınıb sevilirdi. Naxçıvanda möhtəşəm memarlıq abidələri ucaldan, sağkan yaradıcılığı məktəbə çevrilən Əcəmi həm də şair idi, onun çevrəsində, eləcə də Atabəylər sarayında bir qatar söz xirdarı yazıb-yaradırdı. Həmin əsrdə Təbrizdə ədəbi hünərlər göstərən və adları tarixdə həmişəlik qalan görkəmli qələm sahibləri onlarca idi. Amma birinciliyi Şirvan saxlayırdı. Ən məşhur

şairlər də Şirvanşahlar sarayındakı şeir yarışmalarına dəvət olunmağı şərəf bilirdilər, Şirvan şairlərinin dillərdə əzbər olan şeirlərinə nəzirələr – bəyanilən bənzetmə və cavablar yazmaqdan iftixar duyurdular. Xaqani Şirvanini (1126–1199) – dünya ədəbiyyatının korifeyləri cərgəsinə qoşulan, şeirləri bir çox dilə tərcümə edilmiş şairi nişan verən bu iki kəlmədə onun əsl adı yoxdur. "Xaqani" şairin təxəllüsü (yəni xaqanlar, hökmdarlar zümresinə mənsub olan), "Şirvani" nisbəsidir (yəni doğulub boya-baş çatdığı yerin ünvanı). Onun əsl adı İbrahim olub – İbrahim Əli

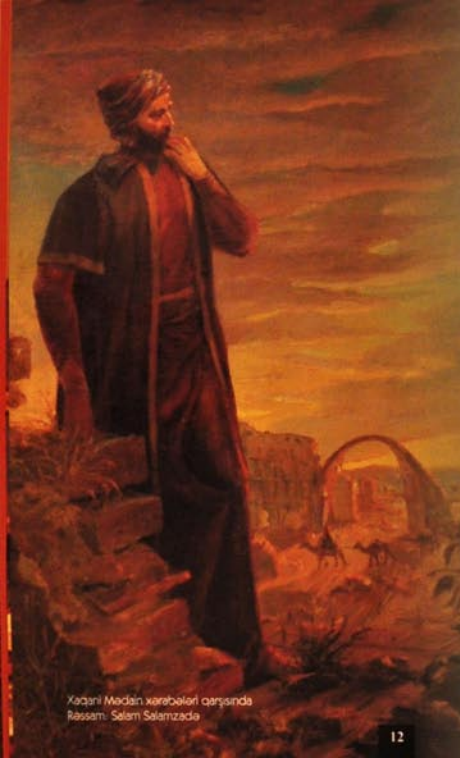
Xaqani əmisi Ömər İbn Cəməndən dərslər alır.
Rəssam: Oqtay Sədiqzadə.

Nəccar oğlu. Atası dülgər, anası toxucu, xalçaçı idi. Biri quru taxtadan, digəri cansız saplardan insanı valeh edən diri, gözoxşayan əl işləri yaradırdı. Bu sayə insanların sadə peşələrinin əsas qayəsi övladlarına da keçdi. Balaca İbrahim də ata-anası kimi gözəllik yaradan oldu. Amma onun yönüb hamarladığı, cilaladığı taxta deyildi, onun toxuduğu xalçalar sapdan hörülmürdü. O, sözə bağlı idi. Bu da səbəbsiz deyildi. Çünki ilk dərslərini zamanəsinin böyük alimi, tabibi olan əmisi Kəfiyyəddin Osman oğlundan almışdı. Təxəllüsündə "hökmdar" sözü olsa da, Xaqani mənşəyinə görə də, əqidəsi baxımından və yaşadığı həyat tərzii ilə də əsl xalq adamı idi. Bunu bir şeirində özü də təsdiqləyib:

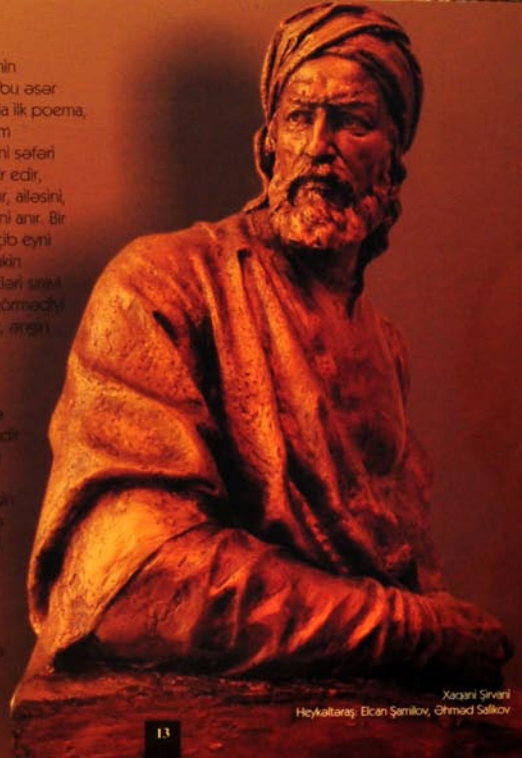
İstəmirəm adımı
çəşinsinlər Xaqani,
Mən yoxsullar şairi
Xalqaniyəm, Xalqani.

Xaqani həbsdə
Rəssam: Böyükəşə Mirzəzadə

"Xaqan" – hökmdar və "xalq" – el-oba, millət sözləri bir-birinə səslənmişcə yaxındır. Amma aşırdaşan istedadına görə lap gənc yaşlarında saraya dəvət edilmiş Xaqanı tezliklə bu iki anlayışın bir-birindən nə qədər uzaq olduğuna şahid kəşilmişdi. Səsini qaldırınca, narazılıqlarını dilə gətirən kimi onu zindana atmışdılar. Bu isə səbəb olmuşdu ki, Xaqanı Azərbaycan ədəbiyyatında ilk dəfə olaraq "Həbsiyyə" adlandırılan məhbəs şeirlərini yaratsın. Lakin Xaqaniyə əbədi şöhrət gətirən yalnız o şeirlər deyil. O, sözün xaqanı, şeir mülkünün hökmdarı idi. Şərqin yüzürlə şeiri qəsidə janrında özünü sınaıyıb. Lakin bu yolda Xaqaninin nail olduğu söz zərgərliyini təkrarlamaq, yaxud ötüb keçmək heç kimə qismət olmayıb. Onun fəlsəfi qəsidələri yalnız Şərq ədəbiyyatının deyil, Şərq fəlsəfi fikrinin də ən qiymətli nümunələri mertəbəsindədir. Onun "Töhfət ül-İraqeyn" – "iki İraqın töhfəsi" əsəri yol

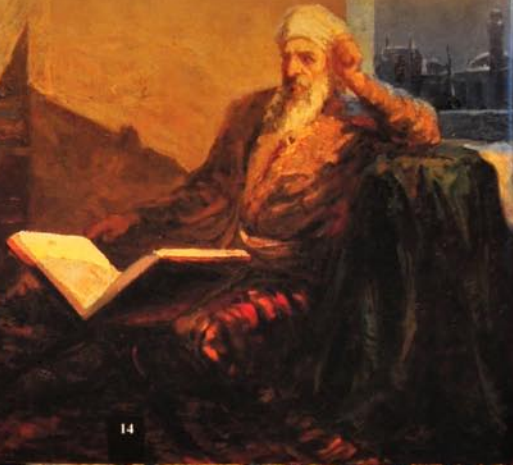
Xaqanı Madan xərbələri qarşısında
Rəssam: Səlam Səlamzadə

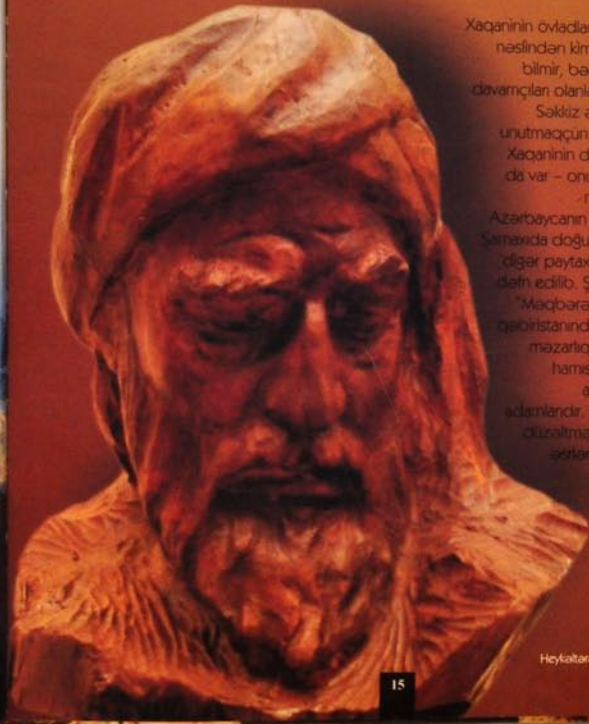
qeydləridir. İraq səfərinin təəssüratlarıdır. Amma bu əsər ham Şərq poeziyasında ilk poema, ham da birinci mənşəm sayahətnamədir. Xaqanı səfəri boyu gördüklərini təsvir edir, hardan onu nostalji sızır, alləsini, nəslini-kökünü, əzizlərini anır. Bir başqası da bu yolu keçib eyni hissləri yaşaya bilərdi. Lakin Xaqaninin basirətli gözləri sıradan insanların ilk baxışdan görmədiyi çox gerçəkləri sezmək, ərsini tafəkkürü ən adi həqiqətlərdə dərin fəlsəfələri izləmək gücündə idi. Və bir də onda tələyin seçdiyi nədir şəxsiyyətlərə arınmayan etdiyi duyduqlarını, düşüncələrini heç kəsə bacarmadığı maharəflə ifadə etmək qabiliyyəti vardı. Ona görə də Xaqaninin "Töhfə"si – insanlığa hədiyyəsi səkkiz əsr qəbək olduğu kimi, bu gün də təzədir, arzulanandır

Xaqanı Şirvanı
Həykalçılar: Elcan Şamilov, Əhməd Səlikov

Bir başqa görün bucağından baxsaq, Xaqaninin hər şeiri də, əslində, onun bizlərə məktubudur. O məktubları da bir dəfə oxumaqla kifayətlənmək olmaz. Hər dəfə yenidən oxuduqca Xaqani bizə yeni mətləbləri pıçıldayacaq, ürəyinin indiyəcən açmadığı yeni sirlərini faş edəcək. Dahilərin məktubları heç vaxt köhnəlmir və həmişə təzə nəşə deyir. Biz də o məktublardan oyrana-oyrana yaşa dolduqca baxdıqlarımızı daha çox və dəqiq görmək, oxuduqlarımızı, eşitdiklərimizi cəha köklü dərk etmək vərdişlərini qazanırıq.

Xaqani Tabrizdə
Rəssam: Kamil Nəcəfov

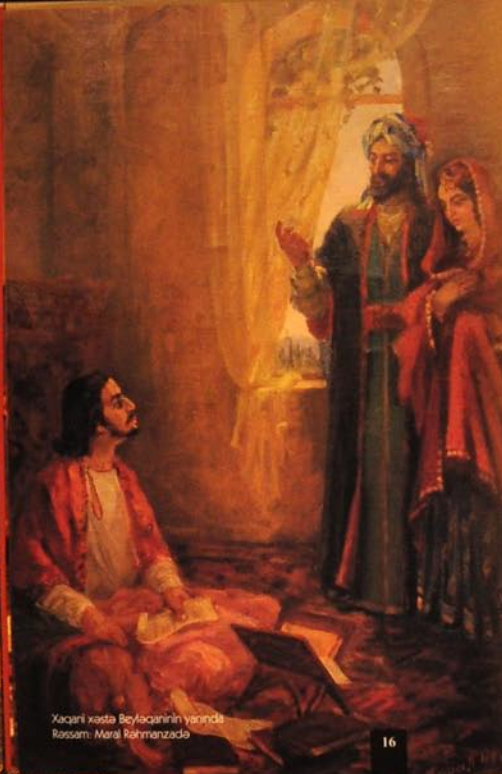
Xaqaninin övədləri olub. Amma onun nəslindən kimin qaldığını heç kas bilmir, bəlkə, o nəslin genetik davamçıları olanların özləri də bilmir.

Səkkiz əsr belə həqiqətləri unutmaqçün yetərli vaxtdır. Lakin Xaqaninin daha etibarlı övədləri də var – onun həmişə cavan və müdrik qalan şeirləri.

Azərbaycanın bir paytaxt şəhəri – Səməzədə doğulmuş Xaqani yurdun digər paytaxt şəhəri – Təbrizdə dəfn edilib. Şairin məzarı oradakı "Maqbarət üç-şüara" – Şairlər qəbiristanındadır. Bu müqəddəs məzarlıqda dəfn olunanların hamısı tarixdə iz qoymuş alimlər, şairlər, sənət adamlarıdır. Vaxtilə İslam heykəl oluzaltmayı yasaq etmişdi və əslində bu, küfr sayılırdı.

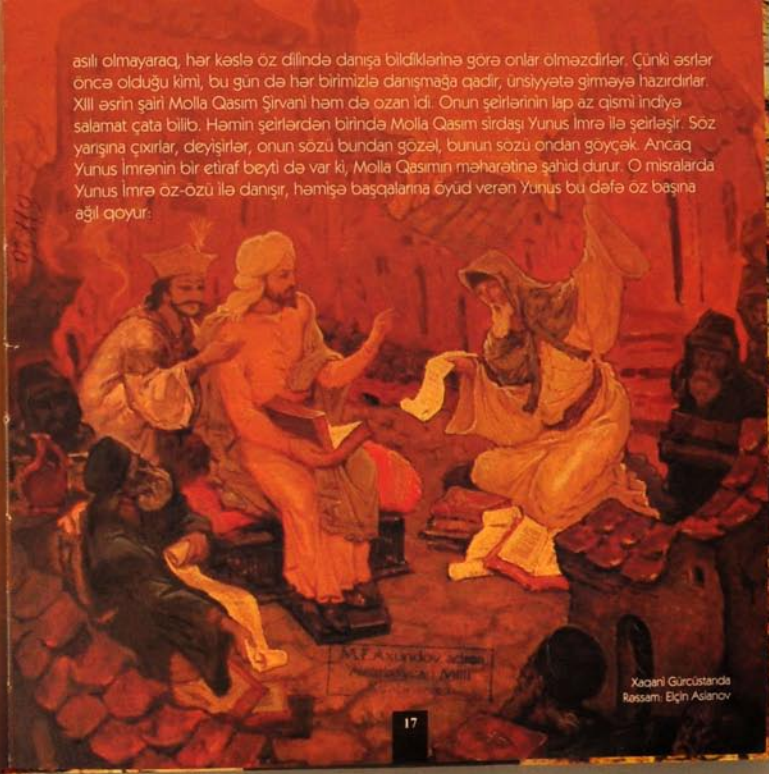
Həmin şərəfli məzarlıqda indi Xaqaniyə əbədə

Xaqani
Heykəltarası: Qonmaz Sücəddinov

Xaqani xəstə Beyləqanın yanında
Rəssam: Məral Rəhmanzadə

ucaldılıb. Xaqaninin digər heykəli ata yurdu Şamaxıdadır. Xaqaninin bir başqa heykəli Bakıdadır. Amma onun ən əzəmətli abidəsi sözünü sevmə və yaşadan insanların ürayındadır. Şirvanın daha bir dahisi – Seyid Zülfqar (1194–1304) gerçək həyatda bir əsrdən çox yaşadı. Onun həmyerlisi Fələki İsa (1126–1159) vur-tut 33 il ömür sürdü. Amma bu gün o da sağdır, bu da. Zülfqar Azərbaycan ədəbiyyatının ən çoxdillil şairidir. Bir avtobioqrafik qəsidəsində "Altı dildə şeir və nəsr yazıram" deyir. Fələkinin elmə hələlik bəlli olan irsi farscadır, amma türk və ərəbcə də əsərləri olub. Lakin Zülfqar da, Fələki də, əslində, bircə dildə yazıblar – insan dilində. İnsan ruhunun açarını tapa bildiklərinə, hansı dildə yazmalarından

asılı olmayaraq, hər kəslə öz dilində danışa bildiklərinə görə onlar ölməzdirlər. Çünki əsrlər öncə olduğu kimi, bu gün də hər birimizlə danışmağa qadir, ünsiyyətə girməyə hazırdırlar. XIII əsrin şairi Molla Qasım Şirvani həm də ozan idi. Onun şeirlərinin lap az qismi indi də salamat çata bilib. Həmin şeirlərdən birində Molla Qasım sirdaşı Yunus İmrə ilə şeirləşir. Söz yarışına çıxırlar, deyişirlər, onun sözü bundan gözəl, bunun sözü ondan göyçək. Ancaq Yunus İmrənin bir etiraf beyti də var ki, Molla Qasımın məharətinə şahid durur. O misralarda Yunus İmrə öz-özü ilə danışır, həmişə başqalarına öyüd verən Yunus bu dəfə öz başına ağıl qoyur:

M.F. Əliyev tərəfindən
Nəzəriyyəçi, M. Ə. Əliyev

Xaqani Gürcüstanda
Rəssam: Eğin Aslanov

Darvış Yunus, sözünü
ayrı-bürü söyləmə,
Bir Molla Qasım gələr,
sözünə seyqəl çəkər.

Demək, Yunus kimi ustadlar ustadı
Molla Qasımdan ehtiyat edirmiş,
ona bir müəllim kimi baxmış,
özünü elə yazmağa səfərbər
edirmiş ki, günün birində bu
şeyrləri Molla Qasım oxuyacaq
olsa, ona irad tutmasın.

Yunus İmra bir başqa şeirində
"Məndə bir mən vardır məndən
içəri" söyləyir. Molla Qasımın
1920-ci illərdə klassik
Azərbaycan şeirinin bir çox
incilərinin xilaskarı Salman Mürmtaz
tərəfindən toplanaraq nəşr
edilmiş qoşmaları və təcnisələrini
mütaliə edərkən həmin sətirlerin
içərində, bətnində yalnız şair
və aşiq Molla Qasımı deyil, bir
mütəfəkkiri, sufi şeyxini də tapırıq.
Əslində, Molla Qasım da, Yunus
İmra da, XIII–XIV yüzillərin bir çox
başqa söz ustaları da ilk

Fələkl Şirvani
Rəssam: Salam Səlamzadə

Zülfqar Şirvani və Hüseynəddin Xaqəli
Rəssam: Oqtay Sədiqzadə

növədə filosof, sonra
şair idilər. Şeir də
onlara baxışlarını,
məsləklərini insanlara
aşılmaq, çəvrələrinə
daha çox tərəfdarlar
toplamaq üçün gerek
idi. Şairlik istedadı
qüvvətli olan
filosofların bir
üstünlüyü də onların
ən qəliz düşüncələri
sadə bir dillə ifadə
edə bilmələri idi. O
baxımdan, bəlkə də,
ən qədir, ən çatılmaz
olan Seyid İmadəddin
Nəsimi idi
(1369–1417).
Şirvanın yetirdiyi şairlər
silsiləsinin bütün
dövrələr üçün ən
ötülməzlərindən olan
Seyid Əziz Şirvani
vəsiyyət etmişdi:

Mən öləndə
"Şaxəndan"da basdırın,
Çünkü onun şahid-i
Xəndanı var.

"Şaxəndan" Şamaxıda bir
məzarlıqdır və
vəsiyyətinə uyğun olaraq
Seyid Əziz elə orada
dəfn edilib. Bu
vəsiyyətsə təsadüfən
edilməmişdi. Şah Xəndan
Nəsiminin qardaşı və
məsləkdaşı idi.
Şərqi tarixdəki ən
mütəşəkkil fəlsəfi
cərəyanlardan və ictimai-
siyasi hərəkatlardan
birinin – hürufiyyənin
öndərlərindən olmuş,
şeirlərində Azərbaycan
dilinin saflığı və
dərinliyinin təkrarsız
aləmini yaratmış Nəsiminin
məzarı isə vətəndən
uzaqlarda – Hələb
şəhərindədir.

Yunis İmra Molla Qasım Şirvani ilə
Rəssam: Oqtay Sədiqzadə

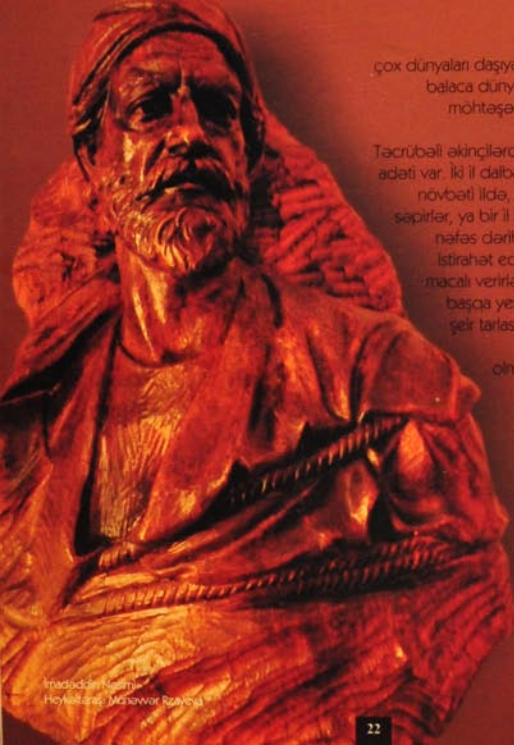

Sivrişahlar soray
Rəssam: Əli Zeynalov

1417-ci ildən altı əsr
ötəndən sonra, XXI əsrin
başlanğıcında Hələb
şəhərinin rəsmiləri
Azərbaycan xalqından
üzr istədilər.
İnsanlıq tarixinin ən böyük
günahını törədənlərsə
başqaları olmuşdu.
O müdhiş ildə Hələb
şəhərində şair Nəsimini
diri-diri dərisini soyaraq
qətlə yetirmişdilər.
Yenilməzliyinə, amalları
uğrunda ardıcıl və
bənşməz
mübarizələrinə görə.

Məndə siğar iki cahan,
Mən bu cahana
siğmazam.

Bu Nəsimi sözlərində
nəbz kimi onun
keşməkeşli həyatının və
ilahi yaradıcılığının ən
dürüst qiyməti çırpınır.
Həssas şair qəlbində,
ağıllı alim qafasında,
əslində, iki də deyil, çox-

çox dünyaları daşıyan Nəsimi kimi nəhəng bu
balaca dünyaya necə sığa bilər?! Belə
möhtəşəmlərin yuvası Kainat, ömür
müddəti əbədiyyətdir.

Təcrübəli əkinçilərdə torpağı dincə qoymaq
adəti var. İki il daibadal taxıl əkdikləri əraziyə
növbəti ildə, görürsən ki, dan, ya çaltık
səpirlər, ya bir il heç nə almıyıb, torpağa
nəfəs darıb yorğunluğunu çıxarmaq,
istirahət edərək təzə qüvvə yığmaq
macalı verirlər. Şirvanda da belə olub,
başqa yerlərdə də. Amma Şirvanın
geir tarlasının fəsilə etməsi, lap kiçik
zaman üçün də susması
olmayıb. Şairlər daim qələmi
əlində, ilhamı köksündə
sözün qulluğunda sərvaxt
dayanıblar. Hər əsrdə də
mütəlaq zirvə
sənətkarlar yetişib.
Ancaq dilində və farsca nə
qədər məhİR olmasını
qələm yadigarları
açıqca təsdiqləyən
Bədr Şirvani
(1387–1450) bu
qatılıdandır. Təzkiyəçi
Dövlətşah Səmərqəndli
onun yaradıcılığını yüksək
qiymətləndirərək yazırdı:

İnadəddən Nəsimi
Höylətəni, Məhəvvər Rəzəvi

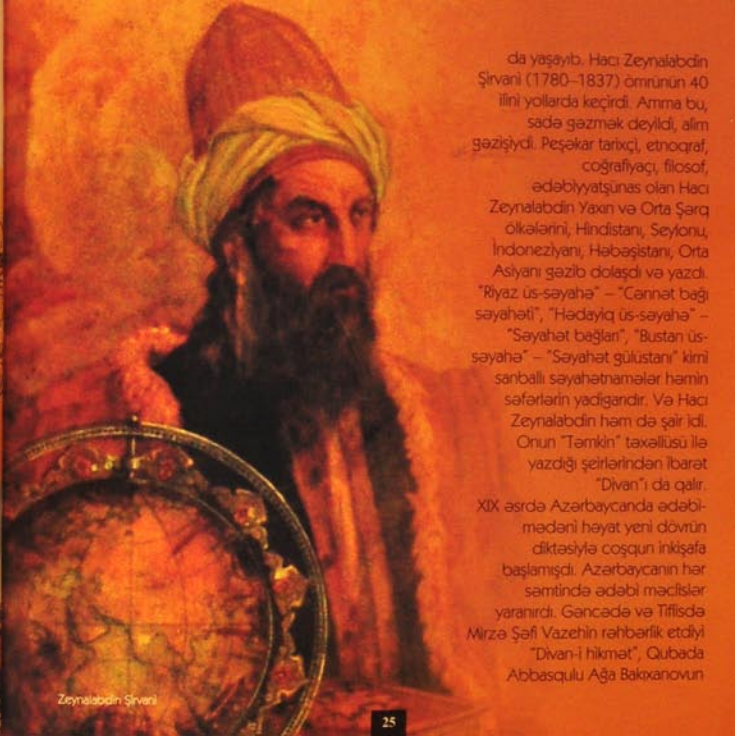
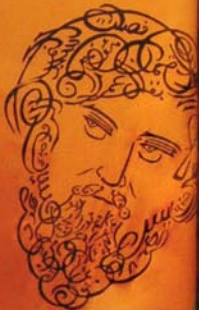
Bədr Şirvani haqqında məlumatlar
Rəşid Əli Cəfərov

"Bədr xoşsöhbət və maraqlı şəxs idi. Şirvanda və ona tabe olan yerlərdə bir neçə il
şairlərin başçısı olmuşdur".
Bu da bir tələdir. Şirvanda və onun ətrafında öndə gedən, hörmət bəslənən, əsərləri
köçürülüb yayılan Bədr Şirvani sonra unudulur, "Divan"ını da gördüm deyən olmur. Bir də
vəfatından beş əsrdən də artıq vaxt sovuşandan sonra təzadən qayıdır. Şairlərinin
külliyyəti tapılır, nəşr edilir və Şirvanın daha bir əzəmətli şairi yeni ömrünü başlayır.

Amma kim bilir, hələ nə qədər Bədr Şirvanilərin hansı əlyazma xəzinələrindəse gizli qalmış "Divan"ları öz qayıdış növbəsini gözləyir... Şeir tarixin yollarında səfərə çıxmış səyyah kimidir. Gec-tezi var, haçansa mütləq çatmalı olduğu ünvanı tapır. Hələ tanımadığımız unudulmuş şairlərin hamısının bir-bir mütləq gəlib çatacaqları ünvan bəllidir – o ünvan bizim, bizdən sonra gələnlərdir. O ünvan dilindən və milliyətindən asılı olmayaraq sözü dünyanın ən əziz neməti sayanlardır. Amma Şirvanın elə gerçəkdən peşəkər səyyah olan seçkin balalar

Nəsiminin arab əlifbasının hərfləri ilə çəkilmiş portretləri
Rəsim: Ə. Əliyev

Zeynalabdin Şirvani

da yaşayıb. Hacı Zeynalabdin Şirvani (1780–1837) ömrünün 40 ilini yollarda keçirdi. Amma bu, sadə gəzmək deyildi, alim gəzişiydi. Peşəkər tarixçi, etnoqraf, coğrafiyaçı, filosof, ədəbiyyatşünas olan Hacı Zeynalabdin Yaxın və Orta Şərqi ölkələrini, Hindistanı, Seylonu, İndoneziyanı, Həbəşistanı, Orta Asiyani gəzib dolaşdı və yazdı. "Riyaz üs-sayaha" – "Cənnət bağı sayahəti", "Hədayiq üs-sayaha" – "Səyahət bağları", "Bustan üs-sayaha" – "Səyahət gülüstani" kimi sanballı səyahətnamələr hamın səfərlərin yadığıdır. Və Hacı Zeynalabdin həm də şair idi. Onun "Təmkin" təxəllüsü ilə yazdığı şeirlərindən ibarət "Divan"ı da qalır. XIX əsrdə Azərbaycanda ədəbi-mədəni həyat yeni dövrün diktasıyla çoxqun inkişafa başlamışdı. Azərbaycanın hər səmtində ədəbi məclislər yaranırdı. Gəncədə və Tiflisdə Mirzə Şəfi Vazehin rəhbərlik etdiyi "Divan-i hikmət", Qubada Abbasqulu Ağə Bakxanovun

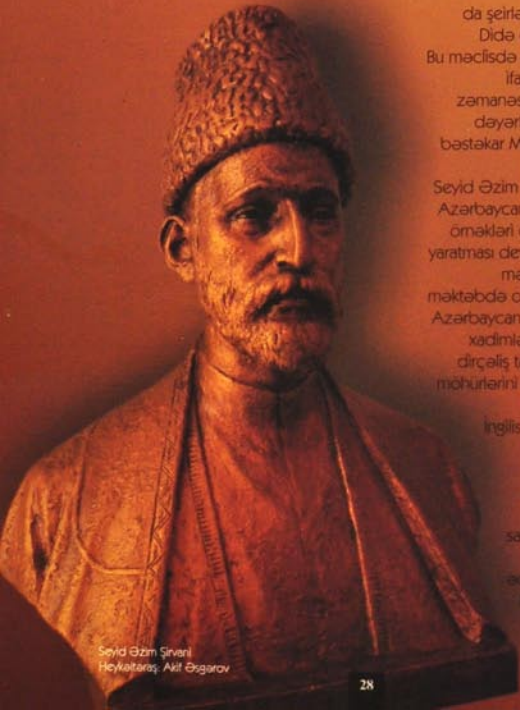
Şeyx İsmayil Şirvani
Rəssam: Toğrul Sadiqzadə

başçılıq etdiyi "Gülistan",
Naxçıvanda Fəqir Oqçubadinin
idara etdiyi "Əncümən üş-şüara",
Lənkəranda Mirzə İsmayıl Qasirin
rəhbəri olduğu "Fövç ül-füsəha",
Qarabağda Xurşidbanu Nəvəvanın
qurduğu "Məclis-i üns" və Mir
Möhsün Nəvvabın təşkil etdiyi
"Məclis-i Fəramuşan", Bakıda
Məhəmmədəğa Cürminin
yaratdığı "Məcmə üş-şüara"
məşhurluq mənasında dövrün yazıçı
birlikləri idi. Bu ədəbi yığmaqların
ən səmərəlisi, tərkibcə ən
mötəbəri isə yenə Şamaxıda idi.
Şamaxıdakı "Beyt üş-səfa"ya üç
dildə şeir və nəsr əsərlərinin
müəllifi, yenilikçi yaradıcı,
Şamaxıda dini təmayüllü ənənəvi
Şərq məktəbi əvəzinə yeni
Avropa tipli məktəb açan,
Azərbaycanda jurnalistikanın
beşiyi başında duranlardan olan
Seyid Əziz (1835–1888)
rəhbər idi. Amma orada dörd
dildə – azərbaycanca, farsca,
ərəbcə və fransızca şeirlər
yazmış Mirzə Nəsrullah Bahar
(1834–1883) də vardı. Orta
əsrlərdə Azərbaycan şairlərinin,

o sıradan şirvanlıların
əksəri üçdilliyi idi. Ana
dilləndən başqa fars və
ərəbcəni bu dillərdə
şeyrlər yazacaq qədər
səlis bilirdilər. Lakin artıq
XIX əsr idi və yeni əsr
yalnız Şərq yox, həm də
Qərbi ölkələri olan, yalnız
Asiyaya deyil, həm də
Avropaya aid olan,
özündə iki fərqli
mədəniyyəti heyfətli bir
ahəngdarlıqla
birləşdirməyi bacaran
Azərbaycanda fransızca,
rusca yazan ədiblər də
meydana çıxmağa
başladı. Lakin həm Şərq
dillərində, həm də
fransızca eyni mahərətli
şeyr yazmağa
şəhərsizliyi tək Mirzə
Nəsrullah Bahara nəsis
olmuşdur.
Bu məclisdə beş dil
bilən, mükəmməl şəkildə
mənimlədiy o dillərdən
dördündə – türk, fars,
ərəbcədən başqa rusca

Xəni və dehqan
Seyid Əziz Şirvanlının səfəri
Üzrə illüstrasiyası
Rəssam: Kərim Kərimzadə

Seyid Əzim Şirvani
Heykəltarası: Aki Əsgərov

da şeirlər yazan Mirzə Nəsrullah Dida (1797–1870) də vardı. Bu məclisdə Azərbaycan milli musiqi ifaçılığı tarixində yekdilliklə zamanəsinin ən ali sənətkar kimi dəyərləndirilən şair, xanəndə, bəstəkar Mirzə Məhəmmədhasən (1851–1917) də vardı. Seyid Əzim Şirvaninin xidməti yalnız Azərbaycan ədəbiyyatının qiymətli öməkləri olan lirik və satirik şeirləri yaratması deyil. "Beyt üs-səfa" ədəbi məclisində və dərslər dediyi məktəbdə o, XX əsrin başlanğıcında Azərbaycan ziyallığının ən qabaqcıl xadimlərinə çevriləcək, millətin dirçəliş tarixinin şanlı vərəqlərinə möhürlərini vuracaq gənclərin iri bir nəslini yetişdirdi. İngilis, fransız, alman və digər Avropa dillərinə layiqli səviyyədə tərcümə edilərsə, heç şübhəsiz, dünyanın ən qadir satiriklərindən biri kimi hər ölkədə etiraf ediləcək ədəbi qüdrətə malik olan Mirzə Ələkbər Sabir də Seyid Əzimin şagirdi idi.

Mirzə Ələkbər Sabir Seyid Əzim Şirvaninin məktəbində
Rəssam: Dəvid Kazimov

Cəlil Məmmədquluzadənin yandırdığı vətənsəvarlik ocağının çevrəsinə dövrünün ən istedadlı və ən cəsarətli qələm sahiblərini toplayaraq 1906-cı ildə nəşr etməyə başladığı, yalnız Azərbaycanın deyil, bütün regionun və Şərqlin ən ağırlı problemlərindən satirik dillə bəhs edən "Molla Nəsrəddin" jurnalının ən çox oxunan və ən sətir həqiqətlərdən o vaxta qədər bənzəri olmayan təsirli, sirayətədcilə üslubda yazan müəllifi Sabir idi. Sabir bəyan edirdi: "Şairəm – dövrümün əynəsiyəm". Doğrudan da, onun "Molla Nəsrəddin" toplusunda dərc olunmuş və sonradan "Hophopnəma" adı altında bir kitabda qovuşmuş şeirləri XX əsrin əvvəlinin ən qaranlıq küncələrinə işıq salır, çoxlarının görüb yanından keçdiyi həqiqətləri kədərlə və kinayəli gülüşlə necə varsa, eləcə də əks etdirir. Sabirin müasiri və dostu, görkəmli maarifçi, tərcüməçi, şair Abbas Səhhat bxtisəscə həkim idi. Sabir həkim deyildi, o, həyatını təmin etmək üçün sabun bişirib satırdı. Amma bu iki millət fədaisinin və böyük şairin irsini və ömür yolunu müqayisə edəndə başqa bir fəlsəfəyə

gəlib çatırsan – inanırsan ki, yalnız Səhhət yox, elə Sabir də həkim idi, inanmaq istəyirsən ki, yalnız Sabir yox, elə Səhhət də sabunçu idi. Millətin düşüncəsindəki gerilik izlərini yuyub təmizləmək, vətənin yaralarına çarə tapmaq, doğma xalqını əqidəcə, mənəviyyatca daha sağlam etmək onların hər ikisinin ümdə amalı idi. Dünyadakı 11 iqlim qurşağının 9-u Azərbaycandır. Ona görə bu ölkənin təbiəti belə rəngarəng, belə füsunkərdir. O iqlim qurşaqlarından hansılansa olmasa da, Azərbaycan öz bənzərsiz gözəlliyini hiyf edərdir. Lakin müxtəlifliyin vəhdəti də bu yurda və onun insanlarına əlavə yaraşlıq və güc verir.

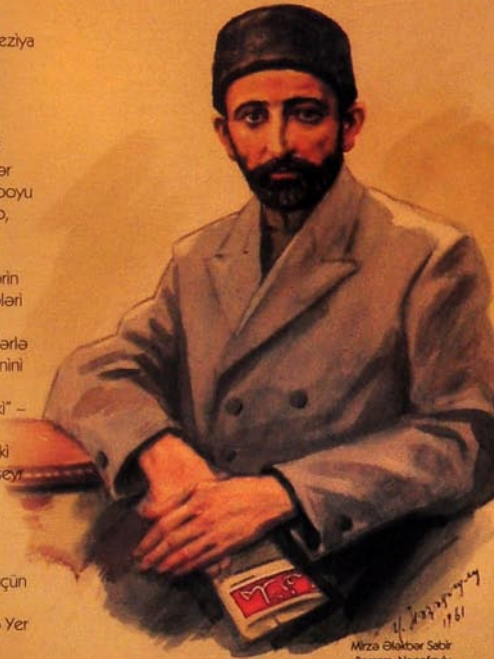
Son min ildən artıq zaman içərisində Şirvanda o qədər mahir söz ustaları, sənət adamları yetişmişlər ki, başqa bölgələrdəki sənətkarları nəzərə almasaq belə, yalnız Şirvanilərin

Seyid Əziz Şirvani Nizaminin qəbrində
Rəssam: Toğrul Sadıqzadə

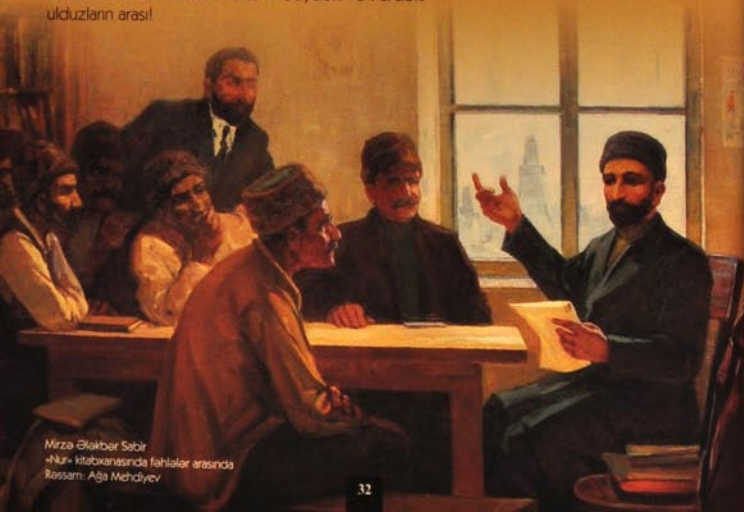
varlığı ilə Azərbaycan Yer üzünün ən möhtəşəm poeziya ölkələrindən biri kimi qavranardı. Lakin bu da Azərbaycanın ayrı bir səadətidir ki, Şirvanda hər qarışda qaynayıb çıxan saf bulaqlar kimi, yurdun da hər qarışında bütün zamanlar boyunca yeni-yeni istedadlar yaranıb, yaranır və əlbəttə ki, gələcəkdə də yaranacaq. Bunca dərinə işləmiş köklərin yeni budaqları, yeni pöhrələri törəməyə bilərmiz?

XII əsrdə yazdığı inca şeirlərlə hətta "şairlər xaqanı" Xaqanini də mat qoyan, astronom olduğu üçün özünə "Fələki" – "Göylərə məxsus olan" təxəllüsünü götürmüş Fələki Şirvani hər gecə ulduzları seyr edər, tədqiqlər aparmış. Fələki üçün ulduzlar yalnız Göydə yox, həm də Yerdəydilər. Sağındakı-solundakı hər insan onun üçün sonsuz bir aləm, ayrıca bir ulduz idi. Fələki şeirlərində Yer ulduzlarının könül dünyasını araşdırırdı.

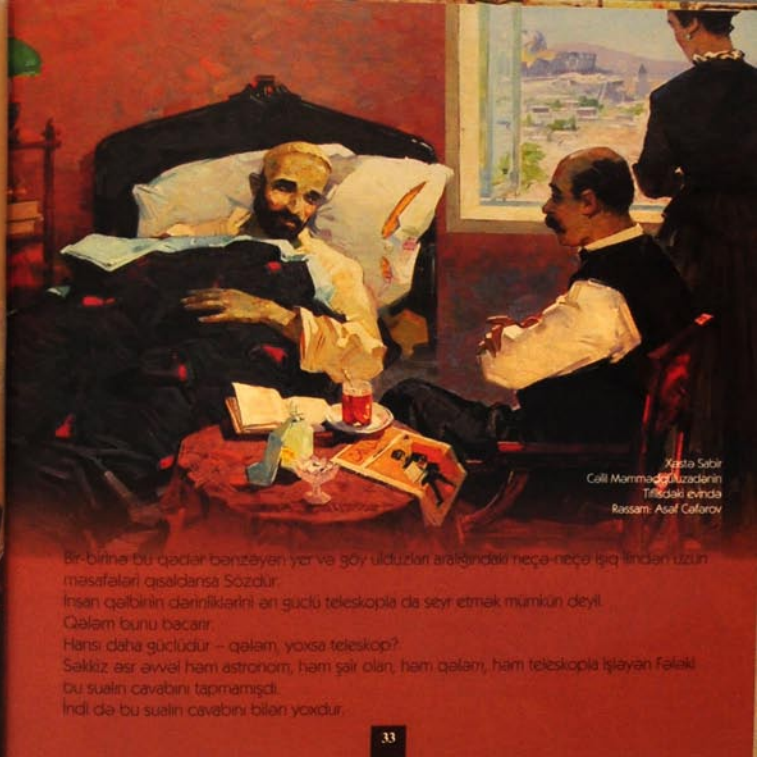

Mirza Ələkbər Sabir
Rəssam: Nəcəfçulu

Gecələri başlayırdı Göydəki ulduzlarn gizliqlərini aramağa. Maxazların təsdiqləməsinə, Fələkinin ulduzlarn yerləşməsi, hərəkəti və Yərə təsirlərindən bəhs edən rəsələri də varmış və hələ o dövrlərdə Şamaxıda ulduzsünas alimləri birləşdirən bir mərkəz də mövcud imiş ki, orada elmi həyat qaynayırmış. Bu gün də Şirvanda yeni şairlər yeni şeirlərini yaradırlar. Bu gün də Şamaxıda rəsədxana var. Bu gün də hər gecə alimlər Şamaxı dağlarında, Pırqulu zirvəsindəki teleskopdan səkkiz əsr əvvəl Fələkinin etdiyi kimi, ulduzlara baxır, uzaq dünyaların sirlərini arayırlar. Şirvan elə bu deməkdir. Azərbaycan elə bu deməkdir. O ulduzlarla bu ulduzlarn arası – Göydəki və Yerdəki ulduzlarn arası!

Mirza Ələkbər Səbir
«Nur» kitabxanasında fəhlələr arasında
Rəssam: Ağa Mehdiyev

Xristo Səbir
Cəlli Məmməd Əfəndinin
Tiflisdəki evində
Rəssam: Asaf Calorov

Bir-birinə bu qədər bənzəyən yer və göy ulduzlarn arasındakı neçə-neçə işiq lindən uzun məsafələri qısaldansa Sözdür. İnsan qəlbinin dərinliklərini ən güclü teleskopla da seyr etmək mümkün deyil. Qələm bunu bacır. Hansı daha güclüdür – qələm, yoxsa teleskop? Səkkiz əsr əvvəl həm astronom, həm şair olan, həm qələm, həm teleskopla işləyən Fələki bu sualın cavabını tapmamışdı. İndi də bu sualın cavabını bilən yoxdur.

Səbir müasirləri ilə
Rəssam: Nədir Qasımov

Bu sual cavabsız qaldıqca isə Şirvanda hələ çox ulduzşünaslar, çox şairlər yaranacaq. Azərbaycan ədəbiyyatının sovet repressiyalarının məsum qurbanlarından olaraq erkən söndürülmüş, amma işığı heç vaxt kəsilməyəcək ulduzu Mikayıl Müşfiq demişkən:

Şair yeni-yeni sözlər bulacaq,
Kainat olduqca şeir olacaq.

Yaqın, elə bu gecə də Şamaxı rəsədxanasında şair ürəkli bir astronom növbəti dəfə özünə bu sualı verir: "Hansı daha güclüdür?.."

Xaqani Şirvani

CƏMALƏDDİN MUSİLİ İLƏ GÖRÜŞ VƏ ONUNLA SÖHBƏT

O söz həkiminə oxuduqca mən,
Bayandı şeirim təmiz ürəkdən.

O, sadəf ağzından səpdikə gövhər,
Elə bil dolurdu dürlə dənizlər.

Həmişə çıxsa da dürlər dənizdən,
Neçə dürr dənizi yaratdı sözdən.

Dedi: Soruşuram, mənə söylə bir
Əslən haralısan, de, ismin nədir?

Dedim: tələbəyəm, həm də sözbilan,
Şirvan şəhərində doğulmuşam mən.

Xəlilullah olmuş dövründə atam,
Deməli, əslində, xarrat oğluyam.

Bəla kahasında xeyli oturdum,
Zəka barmağımı illərlə sordum.

Dedi: Nəçə gəlib çıxdın İraqa?
Na üçün gəlmişsən bizim torpağa?

Dedim: oralara qıtlıq od vurdu,
Çərəyi şirindi, suları şordu.

Füsunkar olsa da təbiəti çox,
Lakin ağır keçir vəziyyəti çox.

Orada lal axır sərən bulaqlar,
Yanır, od püskürür hər yana dağlar.

Gərdişin əlilə o gözəl yerlər
Cəhənnamə dönmüş indi sərbəsar.

Nizamiyə xatirə Göygölün sahilində
Rəşadət, Böyükcağa Mirzazadə

Şəhərin üstündə ucalır vulkan,
Orada neyləsin aqıl bir insan?

Oradan ki məni nəzər didirdi,
İqbalım İraqa çəkib gətirdi.

Sən şaha bildir ki, bu qərrib axşam
Onun dərğahına gəlib çıxmışam.

Məni qəbul etsin, minnət et şaha,
Doğru bir yol göstər o barığaha.

Dedi: Natamamsan, bil ki, hələ sən;
Qayıt, o məqama layiq deyilsən.

«Mənəm, mənəm» deyib, öymə özünü,
Həmişə müxtəsər eylə sözünü.

Cahildir özünü tərif edənlər;
«Çox bilirəm» demə, bilsən də əgər.

Boş söz insanların abırını tökür,
Yalan şirlərin də bağrını sökür.

Uzunçuluq igid adamların da
Bir dəfə dadına çatmamış darda.

Məntiqsiz, dəlilsiz yalan danışmaq
Nadan adamların işidir ancaq.

Əgər tavus kimi özünü öysən,
Xəcalət çəkərsən tavus kimi sən.

Görsə də əksini tuti aynada,
Özünü tanıya bilməz dünyada.

Lakin öz-özünü görməyən zaman
Daha da həvəslə danışar, inan.

Tərif xoşlasa da əgər bizim şah.
Bir söz sərrafıdır, yaxşı ol agah!

Fəzilət xələti saralmaz, solmaz,
Hər yeniyetməyə o, qismət olmaz.

Çoxu şərbət içər ədalətindən,
Heyif ki, qədrini bilməz hər yetən.

Dəryanın yanında bir damla nədir?
Sən heç, şahsa zəngin bir xəzinədir.

Bağlı xəzinəyə əlini atma!
Yatmış əjdahanı, gözə, oyatma!

Az-az, təvazüylə danış sözünü,
Döşünə döyüb də öymə özünü.

Ustad qabağında əlibağlı dur,
Körpə uşaq kimi dilibağlı dur!

Hər kim acıdilli olsa, bil bunu,
Şahın qapısına qoymazlar onu.

Dil gülünc etməsin deyə insanı,
İnsan ağzı olmuş dilin zindanı.

Bəzən dil siyirilmiş qılınca bənzər;
Sərvaxt ol, başını bədəndən üzər.

Can cəhənnəminə qapıdır dil,
Dilsizlik behiştin açardır, bil!

Balıq dilsizlikdə tapdı gücünü,
Tutdu göy üzündə Balıq bürcünü.

İlan haqədilli olduğu üçün
Cənnətdən azabla qovuldu bir gün.

Canını saxlamaq istəsən əgər,
Çalış ki, dilini saxla birtəhər.

Buradan tezliklə qayıt, birbaşa
Get, öz doğulduğun torpaqda yaşa.

Nasiminin qəzalına illüstrasiya
Rəssam: Məhrəl Rəhmanzadə

Məktəbdə elm oxu, fənn öyrən, dərs al,
Hər nə oxumusan, bir-bir yada sal.

Əcəmi olduğun yetər, indi sən
Get otur, bir az da ərəbcə öyrən!

Oğul, hələ xamsan, püxtə ol əvvəl,
Kamal məqamına çat, İraqa gəl!

– Uzaqdan gəlmişəm, dedim, axı mən,
Əliboş qayıdım geri dönərkən?

Nə aparım burdan, sövqətdir deyə,
Qəhətlik içində qalmış ölkəyə?

Xacədən nə aldın? – deyə qonşular
Sorsalar, cavabım mənim nə olar?

Dedi ki: Al, durma, qayıt vətənə,
Apar bu üzüyü, töhfədir sənə.

Üzüyü verirəm, lakin sən gərək
Qoruyasan onu göz bəbəyin tək.

Bu üzünün qaş bəhədir, düzü,
Camin gövhəridir, Cəməşidin gözü.

Dünyada nə qədər yanında dir bu,
Səninçün heç şeyin yoxdur qorxusu.

Bunun üzərində müqəddəs adlar,
Həm də mayasında şəfa səhri var.

Bu üzük zidd olmuş hər Əhrimənə,
Cəməşiddən yadigar qalmışdır mənə.

Şirvanda qəhətlik güclənsə əgər,
O boladan səni bu, xilas edə.

Xaqani xalq arasında
Rəssam: Hafiz Zeynalov

Bu bir dövlətdir ki, çalış onu sən
Heç zaman, heç yerdə vermə əlindən.

Bu üzüklə Cəmşid "comardəm" deyər
Padişahlıq etdi yeddi ölkəyə.

Saxlaya bilməsən ömrün uzununu,
Bari şərəfləndir ölkəndə bunu!

Şərbət möhrəsidir, zəhri tanidar,
Əlində hər zaman olar bir meyar.

Yəqin çox olacaq gəlib istəyən,
Ancaq bir adama bağışlama sən.

Üzüyün üstünə bu sözləri yaz:
«Kimsəyə satılmaz və bağışlanmaz!»

Qorxuram əlinə üzük keçəndə
Bilməyəsən onun qədrini sən də.

Deyib, üzüyünü verəndə mənə,
Önlüdə üzük tək öyildim yənə.

Canına dualar etməklə həməm
Təşəkkür söylədim yüz yol ürəkdən.

Onun qulluğunda öpərək yeri,
Sədi-əkbar kimi qayıtdım geri.

Gördüm ki, tələyim sevindi Haqdan,
Sevinclə, fərəhlə döndüm İraqdan.

Keçdim Kuhistanın sərhədlərini,
Yənə də Şirvanın gördüm şərini.

Gördüm ki, adamlar tapdıqca fürsət,
Mənim üzüyümdən açırlar söhbət.

Danışdı üzüyün, görən-görməyən,
Əfsunlu, sehri möcüzələrindən...

Söhrəti yayıldı bütün hər yana,
Yetişdi bu xəbər böyük xaqana.

O, qasid göndərib dərhal yanıma,
Qara-qorxu saldı mənim canıma.

Dedi: Razi qalsam töhfədən əgər,
Bu sənə şərəfidir, üzüyü göndər.

Camin mayəsidir üzük, yaxşı bil,
Səndə dustaqlığa o, layiq deyil!

Barmaqların ona layiqdir məgər?
Sənə dəmir üzük kifayət edər.

Cəmşid üzüyünü etmə oyuncaq,
O sənin başına boladır ancaq.

Dedim ki: şahımız insafli şahdır,
Belə bir rəftarı böyük günahdır.

Ədalət axtarar, deyirlər, şahlar,
Zülmkar olarsa, şahlar az yaşar.

Ədlin mühəndisi qurmasaydı bəs,
Qərar tutardımı bu mavi günbəz?

Şah dedi: Üzüyü gətir sat mənə,
Əvəzində şahər bəxş edim sənə.

Dedim: hədiyyədir, bunu satmaram,
Günəşin üzünə pələnc atmaram.

Dünyanın kimyası verilsə mənə,
Sənə bu üzüyü satmaram yenə.

Barmağıma taxıb gözəndə hərdən
Sanki Aya qədər ucalıram mən.

Xızrın gördüyü o dərin dəryalar,
Üzüyün yanında bir damla olar.

Mən dirnaq tutarkən onu fələklər
İşıqdan doğan bir hilal zənn edər.

Səmada Günəş də qiblə edərək
Deyirdi: Bu üzük qütb olsun gərək.

Üzüm saralanda, qəlbim sınında
Mən qüvvət alardım ondan hər anda.

Bəzən əmmamənin düyünündə mən,
Ya da ki, cibimin küncündə bəzən

Gəzdirər... bir sirr tək üstünü örtər,
Gizlin saxlayardım onu birtəhər.

Alçaq adamların qorxusundan mən
Gizlədərdim evdə, bir küncdə bəzən.

Uzaqda olsaydım üzük qaşından,
Bir ağrı qalxardı sanki başımdan.

Ağıl sərhədini xəyal şeytani
Yararaq içəri keçən zamanı

Qəzəb Tuğan şahə tərəf çəkərdi,
Tamahım Təkin şah tərəfə idi.

Biri deyir: Xaslar məclisinə get!
Birisi deyərdi: Şahı tərifi et!

Mənsə bu döşəmə üstə oturdum,
Nə irəli getdim, nə geri durdum.

Lakin möhtac qalıb çörəyə bəzən,
Öydüm hər alçağın süfrəsini mən.

Bəzi məclislərdə çox utanmışam,
Qıziltək torpaqda tapdalanmışam...

Gah sədliq anında düşdüm bolaya,
Maraltək tuş oldum bir əjdahaya.

Xaçarı Medəin xarəbələri qarşısında
Rəssam: Tağı Tağıyev

Namərdlər bəzmində oldum piyala,
Dolandım əzabla hey əldən-ələ.

Şadlıq məclisinin bir adəti var:
Cami dolu alıb, boş qaytarlar...

Deyən, könül canım sınımamış hələ,
Heyif, çox gəzəcək o, əldən-ələ.

Madam ki, cami-Cəm olmadın, de bir,
Adi cama dönmək ar deyilmidir?

Bir gecə dalmışdım dərin xəyala,
Fikirdən şişmişdi başım az qala.

Ağlım qulağımdan yapışdı birdən,
Vəhdət aləminə götürdü yerdən.

Bir olimi qoydum ağlın çiyinə,
Bir əllə yapışdım əsayi-dinə.

Onların köməyi çox oldu, əlbət,
Gəlib doğru yola düşdüm, nəhayət.

Yeddiqat gözümə tez işıqlandı,
Doqquzqat elə bil alışdı, yandı.

Gözümü dünyaya açarkən səhər
Al-əlvan don geymiş gördüm üfəqlər.

Bir gözəl baxışı, bir aşıq ahı
Duydum, seyr edəndə gülən sabahı.

Gördüm bir ağ çadır qalxdı göylərə,
Odlu iplərisə sallandı yərə.

Bir qızartı tutdu göyləri bütün,
Ay da şəfaqına bazandı sübhün.

Füsunkar bir lövhə yaratdı səhər,
Bürüdü ətrafı müxtəlif səslər.

Açılan səhərin bu ülvyyəti;
Seyr ilə fəth etdim əbədiyyəti.

Qırx səhərdə nələr görmüşsə Adəm,
Tək birca səhərdə gördüm onu mən.

Səhərin bayrağı yüksələn zaman,
Birdən daxil oldu Xızr qapımdan.

Məni görən kimi gülümsəyərək
Açıldı siması onun qonçataək.

Söhbətə başladı, yarımhilal
Açılar-açılmaz mən oldum halı.

O yarımhilal şölə saçarkən
Bir Günəş doğurdu hər sözdən inan.

Günəşi andıran parlaq sədəflə
Otuz iki ulduz parladı səflə.

Oturdu görüşə gələnlər kimi
Danışdı hər sözü bir gövhər kimi.

O gördü bir çöpə dönmüş bədənim,
Yaralı ürəyim yorgundur mənim.

Danışdı, başımdan ağrını aldı,
Ağrını dərdin öz başına saldı.

Sözləri güləbtək, hind kafuru tək
Başıma, üzümə səpələnərək

O güləb, o kafur çəkmədi bir an
Bütün ağrıları aldı canımdan.

Bu hörmətə əvəz düşündüm, ancaq
Mən ona nə verim töhfə olaraq?

Dilləndi qeybdən ağılın səsi,
Xızrın odlu sözü, isti nəfəsi.

Şəfa verdi, dərhal sən gəldin cana,
Xacənin üzüyü layıqdır ona, –

Deyərək üzüyü gətirdim hamən,
Öpüb qarşısına qoydum onun mən.

Qiyətli peşqəşi süzüb diqqətlə,
Heyran qalıb ona, dedi heyratlı:

– Cəməşidin möcüzü sənin əlinə
Haradan keçmişdir? Ağah etsənə!

Dedim ki: İraqa yolum düşərkən
Böyük xacə ilə tanış oldum mən.

Doğru yol göstərdi, ülfət bağladı;
Bu üzüyü mənə o bağışladı.

O da öz səxavət əlini açdı,
Bir üzük çıxardı – nur, şölə saçdı...

Alib üzümün qoydu üstünə,
Töhfəmi özümə qaytardı yənə.

Dedi: Sağ əlinə tax bunu ancaq,
Digərini isə sol əlinə tax.

Hifz edər bələdən səni hər zaman,
Bunun biri sağdan, digəri soldan...

Daha sonra dedi: Burada dünən,
Qəlbi saf adamlar məclisində mən

Qonaqdim, onlarla dağlara getdim,
Neçə mard adamlar mən söhbət etdim.

Keçdi məclisimiz şirin, səmimi,
O mehriban tayfa bir ipək kimi.

"Səc-ni bəzək vər-də o dər-mi ki Ay-y"
Nəcərinin qəzəlinə illüstrasiya
Rəqəm: Oqtay Səciqzadə

Cox incə, çox zərif şeirlərindən
Ləzzət alırdılar, duydum bunu mən.

Şeirini həycanla oxuyub onlar,
Böyük maraqla soruşurdular:

– Görən haralıdır bu söz ustadı?
Nəcədir elində şöhrəti, adı?

Dedim: Şirvanlıdır, adı Xaqani,
Yayıb şöhrəti, tutub hər yanı.

Sözün sərrafıdır, bir dahidir o,
Biliyin, atəşin maddahıdır o.

Mən sənin haqqında danışdım, qəraz...
Ağıllı adamlar dedilər ki, bəs

Bələ məharətli, dərin alimi
Bunca alçaq tutmaq eyib deyilmi?

Bələ bir ustadın o kor xəbislər
Qədr-qiyətini bilərmə məğar?

Mənə üz tutaraq dedilər bələ:
– Ey Xızr, get ona nəsihət elə.

Yar ol sənətkara ömrü uzunu,
Xətadan, bələdən sən qoru onu.

Nəcib insanları dinləyib, haman
Yanına yollanıb, gəldim uzaqdan.

İndi sözlərimi yaxşı dinlə gəl,
Qalsın xatirində bunlar mükəmməl.

Qulaq as! Sənə bir nəsihətim var,
Etibarsız olur bəzə rəngli ruzgar.

Durma kölgəsində ikirənglinin,
Olma heç nəhəngin felinə amin.

Baxma nə rənginə, nə də iyinə,
Axşamın, səhərin gözəlliyinə!

Kişinin bəzəyi silahdır, inan,
Arvadın bəzəyi əniklə kirşan.

Yeddi min ildirsə yaşı adəmin,
Bir günlük görünsün gözündə sənin!..

Bələ nəsihətlər verdikcə mənə
Döndü rəngim sarı qızıl rənginə.

Fürsəti qənimət bilincə, dərhal
Utana-utana elədim sual:

– Ey mələk sifətli, mənə söylə bir,
Deyirsən bu dünya bal rəngindədir.

Dünya həm ucadır, həm də ki alçaq,
Bu dünya nə zaman, de, məhv olacaq?

De, yazıq insanlar nə zamanadək
Ümidlə, qorxuyla ömür sürəcəkdir?

Odlu körpülərdən keçmək olarmı?
Yoxsa ki, odlarda yanacaq hamı?

Beş hissini əlindən dünya torundan
Qurtulmaq mümkündür mü bizlərə bir an?

Başımız üstündə bu yüksək çətir,
Qara öyrəyi bu səhnə nədir?

Bu çevrə nə zaman bir qərar tutar?
Bu nöqtə nə zaman yerindən qopar?

Necədir o yanı xətti-üstüvanın?
Kimdir sakinləri bəs o dünyanın?..

Dalbada suallar verdim mən ona,
Suallar gəlmədən əsla xoşuna.

Dedi: Çox aşkar görürəm ki, mən
Əhrimən sədəsi qopur qəlbindən.

Bağlayıb dünyaya xəyallar səni,
Həlin xatırladır yeniyetməni.

Həç belə danışmaz arif olanlar,
Sənin sözlərində müxalifət var.

De, nə vaxta qədər sən belə heyran
Çürük fəlsəfədən dəm vuracaqsan?

Əslinə baxanda, «fəlsəfə» sözü
«Səfeh» kəlməsinə yaxındır, düzü.

Ayrı bir mənası olmamış dərin,
Quranın, danılmaz bu hədislərin

Qabağında, yəqin, anlayır hər kəs,
Yunan fəlsəfəsi bir yuna dəyməz.

Vaz keç bu fikirdən, həç bənd olma sən,
Bir fulus yaxşıdır min fəlsəfədən.

Kəbəyə üz çevir, boş şeydən əl çək;
Altıüzlü olma nərdin zəri tək!

Bir mənə kəsb eylə, məzmunusuz qalma,
Hübab günbəzi tək içi boş olma!

İkiüzlü olma! Başsız, bədənsiz,
Dəf kimi içi boş, üzü tərtaşiz.

Sirin öpüş kimi bir an xoş gələn
Bəhərsiz işlərlə məşğul olma sən!

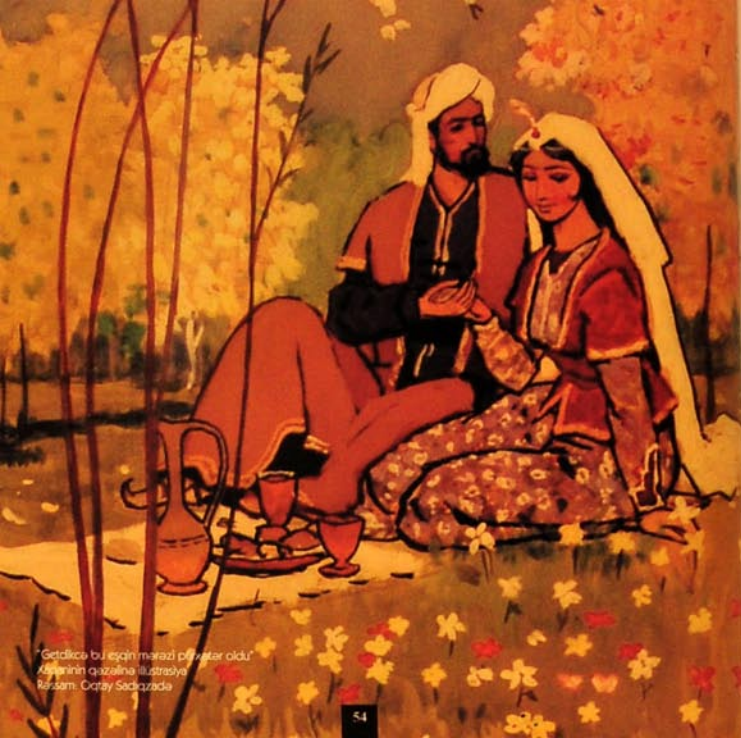
Özünə dayaq et həmişə dini,
Böyük sanma yunan Uqlidisini.

Dərs olmasın ucuz sözləri sənə,
Aldanma mənasız şəkillərinə.

Sən sünbülə tapşır çox dil tökməyi,
Hörümçəyə tapşır şəkil çəkməyi.

Hörümçək həndəsi olduğu üçün,
Yediyi-ıçdiyini haramdır hər gün.

Şəriət haqqında mənə ver sual,
Möminlər haqqında ancaq xəbər al!

"Gedikcə bu eşqin marazi pərvizlər oldu"
Xəzrinin qəzəlinə illüstrasiya
Rəssam: Cəfər Sədiqzadə

Başına əhli-din papağı qoysan,
Papaq istəməzsən xaqandan, şahdan.

Papaqsız qalsan da, dərd çəkmə yənə,
Papaqsızlıq özü papaqdır sənə.

Papaqsız qalanın hər şeyi vardır,
Hər iki dünyada o, hökmüdədir.

Söhrət papağına yoxdur etibar;
Onu iürənlər olur zəlil, xar...

Nə işlər törədir, yaxşı bax, cahan,
Cəmşid qul olmuşdur, devsə hökmüran.

Hər zaman dəyişir hökmü dövrünün,
Dünya tuluğudur su paylayanın.

Quruyub yapışar boş qalsa əgər;
Doldumu, şişərək partılmaq istər...

Bəlkə ruzi tapdım, deyə, bir qarın,
Sən nə vaxta qədər bu alçaqların

Bərəkətsiz olan süfrələrindən
Çörək qırıntısı düşürəcəksən?

Gedib hər qapıda olmasan köpək,
Fikrin əyri olmaz it quyuğu tək.

İş adamı deyil nəəhl olanlar,
Onlarda bir çikrin it xisləti var.

Qaç, bu dinsizlərin qulluğundan, qaç,
Haqqın qapısını ehtiramla aç!

Şər dolu qapıdan uzaqlaş daha,
Xaqanı, get sığın vahid Allaha!

MƏDAİN XƏRABƏLƏRİ

İbratla bax, ey könlüm, bu aləmə gəl bir an,
Eyvani-Mədəini ayineyi-ibrat san.

Dəcləylə güzar eylə bir dəfə Mədəinə,
Bir Dəclə sən gözdən torpağına tök nalan.

Bax, Dəclə tökər gözdən yüz Dəclə qədər qan-yaş,
Göz yaşı deyil, atəş süzməkdə yanğından.

Bax, Dəclə köpüklənmiş, hər dalğa dodağında
Bir eylə uçqudur ki, doğmuş könül ahından.

Gör Dəclənin həsrətdən bağı necə yanmışdır,
Söylə, eşidibsanmi, su odda ola büryan?!

Dəryaya verir Dəclə illərlə tükənməz qan,
Sən Dəcləyə bir pay ver, gözdən tökərək al qan.

Qopsa dodağından ah, qəlbindən alov hargah,
Tən yarı donar Dəclə, tən yarı saçar vulkan.

Zəncirə düşən Dəclə zəncir kimi qıvrılmış,
Eyvani-Mədəini görək yer ilə yeksan.

Göz yaşları dil açsın, eyvana xitab etsin,
Bir kəlmə cavab alsın qəlbın qulağı ondan.

Başlar öyüdə hər an diş-diş divarı qəsrin,
Sanki dil açıb söylər tarixini hər dəndən.

Bayquşların ahından ağrır başımız daim,
Göz yaşı güləbiylə et dərdimizə dərman.

Hər bülbülü bir bayquş, hər nəğməni bir növha,
İzlər bu cahən içrə, olma buna, gəl, heyran.

Bir ədl sarayıykən zülm ilə xarab olduq,
Zalimlər olan qəsrə gör neyləyəcək dövrən.

Sarsıtdı kim əflaka qalxan belə eyvani,
Göylərdəki qüvvətmi, etdi ya fələk viran?

Ağlar gözümə güldün, sordun: Bu nə matəmdir?
Çox gülməlidir burda hər ağlamayan insan.

Nəsiminin qəzəlinə illüstrasiya
Rəssam: Oqtay Sədiczadə

Nə zalı Mədainin Kufə qarısından kəm,
Nə hicrəsi təndirdən naqis tutular bir an.

Kufəylə Mədaini mənada bərabər tut,
Təndir qala qəlbilə, gözdən tələb et tufan.

Bir vaxt bu eyvanın astanasını, üzlər
Saldıqları nəqş ilə etmişdi nigaristan.

Burda nökr olmuşdur Babil şahı illərcə,
Bu qəsrə qulam olmuş bir vaxt şahı-Türküstan.

Etmiş buradan bir gün şiri-fələkə həmlə
Cürətlə o aslan ki, yonmuşlar onu daşdan.

Zənn eylə o əyyamdır, fikr ilə nəzər sal, gör,
Dərgah haman dərigah, meydan haman meydan.

Söylər: Ayağın bərk bas, göz yaşını tök rahat,
Biz torpaq olub getdik, sən də diri torpaqsan.

Atdan yerə en, üz sürt torpağına, seyr eylə,
Fil pəncəsi altında şahkən mat olub Neman.

Yox filləri Neman tək torpağa salan şahlar,
Fil kimi gecə-gündüz onları əzər dövrən?!

Təqdirdə baxın, bir vaxt fil aciz edən şahlar
Şahmatda qalıbdır mat bir fil kimi sərgərdan!

Nuşirəvanın qanın Hürmüz qafa tasında
İçmiş, belə məst olmuş torpaq dediyin otşan.

Tacında onun bir vaxt vardısı nəsihətlər,
Minlərcə nəsihət var beynində bu gün pünhan.

Kəsrə ilə narıncı, Pərviz ilə tərşunu
Çoxdan unudulmuşlar, torpaqla olub yeksan.

Düzdürdü qızıl tərşun öz süfrəsinə Pərviz,
Süfrə bəzənib oldu zər səbzəli bir bostan.

Pərviz yox olmuşdur, ondan daha söz açma,
Get «Kəmtərəku» söylə, zərdən tərə yox alan.

Sordun: Hara getmişlər indi o böyük şahlar,
Bir hamilədir torpaq, çox udmuş o, şah, xaqan.

Çox gec doğacaq torpaq, qayda belədir əslən,
Tez nüfə tutan kəslər doğmaz o qədər asan.

Meynə yetirən meydir Şirinin ürək qanı,
Pərviz cəsədindəndir ol küp ki, qoyar dehqan.

Udmuş nə qədər, bilsən, zalimləri bu torpaq,
Lakin yəni doymaz bu acgöz adam udmaqdan.

Körpə qanını sürtər rüxsarına ənləktək,
Bu döşü qara kaftar, ağ qaşlı bu biiman.

Xaqanı, bu dərğahdan sən daima ibrət al,
Ta almaq üçün ibrət gəlsin qapına Xaqan.

Dərviş bu gün umsa şahlar qapısından pay,
Dərvişdən umar bir gün ruzi, onu bil, soltan.

Adət belədir: Məkkə töhfə verər hər şəhərə,
Sən töhfə Mədəindən al, qoy bəzənə Şirvan.

Hər kəs aparən təsbeh çün Cəmrə gilindəndir,
Təsbeh al o yerdən ki, torpağa dönüb Səlman.

İbrətlə bu dəryaya bax, dadlı suyundan iç!
Olmaz keçəsən oştan bu Şətt kənarından.

Kim gəlsə səfərdən, bil, bir töhfə verər dosta,
Qoy ərməğanın olsun hər dostuna bu dastan.

Bax gör ki, bu şeir içrə nə sehr yaratmışdır,
İsa kimi bir sərsəm divaneyi-hikmətdən.

Canım nə qədər var, mənə canan sən olarsan,
Candan da əziz olsa bir insan, sən olarsan.

Sən indiyədək qəlbim üçün qəlb idin, ey yar,
Bundan sonra da canım üçün can sən olarsan.

Hər yarəm, əgər olsa, onun məlhəmi sən sən,
Hər dərdim olarsa, ona dərman sən olarsan.

Könlün necə istərsə, elə ver mənə fərman,
Ömrüm nə qədər var, mənə sultan sən olarsan.

Eylərsən əgər şərhin iman ilə küfrün,
Baş hərflə sərəlvəyi-divan sən olarsan.

Bundan belə aldatma məni küfrlə, dinlə!
Xaqaniyə həm küfr, həm iman sən olarsan.

Xaqani nədir? Gəlsən əgər, ey gözü səhlə!
Əlbət ki, Xaqaniyə xaqan sən olarsan.

İmadəddin Nəsimi

MƏNDƏ SIĞAR İKİ CAHAN

Məndə siğar iki cahən, mən bu cahana sığmazam,
Gövhəri-laməkan mənəm, kövnü məkanə sığmazam.

Ərş ilə fərşü kafü nun məndə bulundu cümlə çün,
Kəs sözüünüvü əbsəm ol, şərh-i-böyanə sığmazam.

Kövnü-məkandır ayətım, zatidürür bidayətım,
Sən bu nişanla bil məni, bil ki, nişanə sığmazam.

Kimsə gūmanü zənn ilə olmadı həqq ilə biliş,
Həqqi bilən bilir ki, mən zənnü gūmanə sığmazam.

Surətə baxü mənini surət içində tanı kim,
Cism ilə can mənəm, vəli, cism ilə canə sığmazam.

Həm sədəfəm, həm inciyəm, həsrü sirat əsinciyəm,
Bunca qumaşü rəxt ilə mən bu dükənə sığmazam.

Gənci-nihan mənəm, mən uş, cyni-ayan mənəm, mən uş,
Gövhəri-kan mənəm, mən uş, bəhrəvü kanə sığmazam.

Gərçi mühiti-azəməm, adım Adəmdir, Adəməm,
Tur ilə künsəkan mənəm, mən bu məkanə sığmazam.

Can ilə həm cahən mənəm, dəhr ilə həm zaman mənəm,
Gör bu lətifeyi ki, mən dəhrü zamana sığmazam.

Əncüm ilə fələk mənəm, vəhy ilə həm mələk mənəm,
Çək dilinivü əbsəm ol, mən bu lisana sığmazam.

Zərrə mənəm, Günəş mənəm, çar ilə pəncü şeş mənəm,
Surəti gör boyan ilə, çünki boyanə sığmazam.

Zat iləyəm sifət ilə, gülşəkərəm nəbat ilə,
Qədr iləyəm bərat ilə, bəsta dəhanə sığmazam.

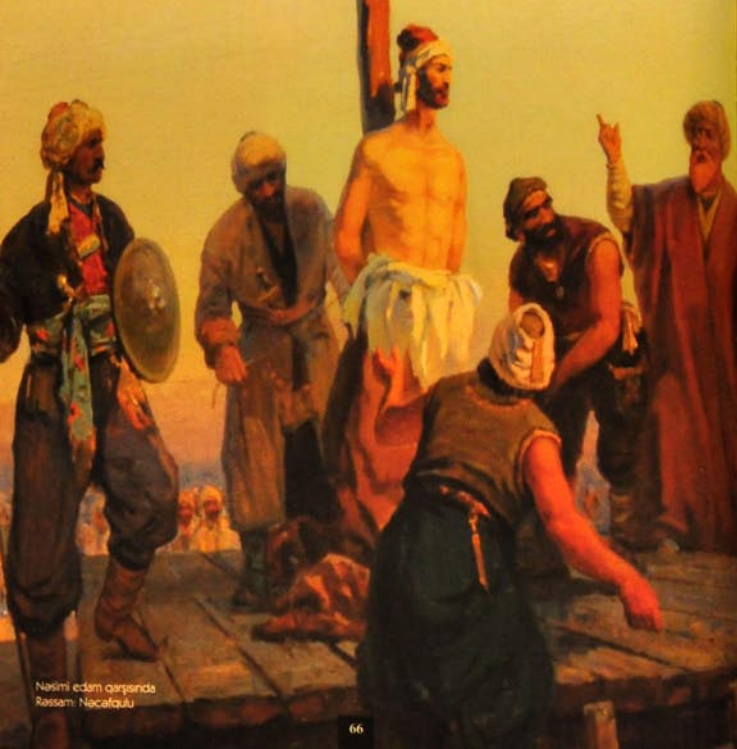
Narə yanan şəcər mənəm, çərxdə çıxan həcər mənəm,
Gör bu odun zəbanəsin, mən bu zəbanə sığmazam.

Şəhd ilə həm şəkər mənəm, Şəms mənəm, Qəmər mənəm,
Ruhi-rəvan bağışlaram, ruhi-rəvanə sığmazam.

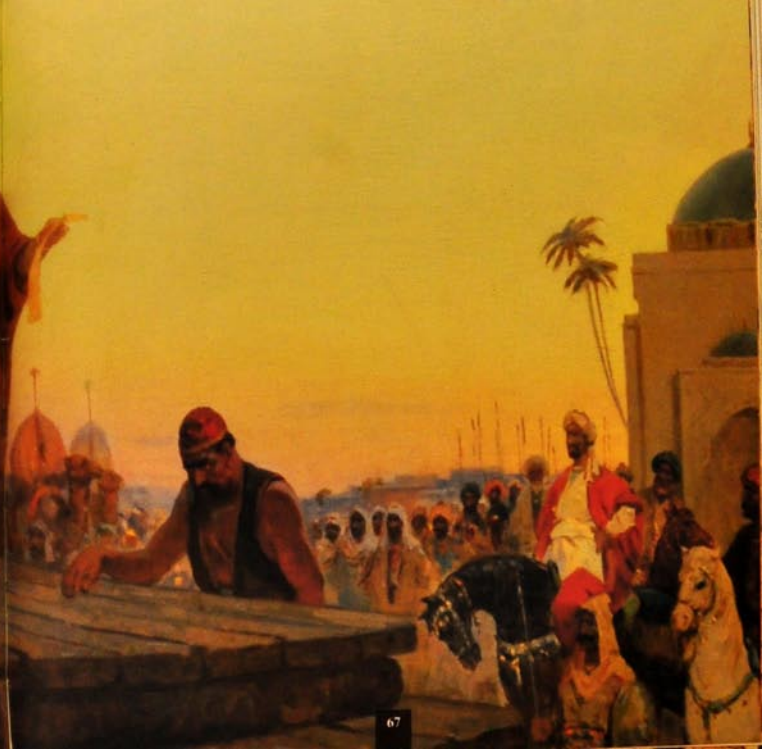
Tir mənəm, kəman mənəm, pir mənəm, cavan mənəm,
Dövləti-cavidan mənəm, ayinədanə sığmazam.

Gərçi bu gün Nəsimiyəm, haşimiyəm, qureyşiyəm,
Məndən uludur ayətım, ayətə, şanə sığmazam.

Nasimi edam qarşısında
Rəssam: Nəcəfqulu

Rəvamıdır, rəvamıdır, həbib,
Ki, oda yandırsan mən qəribi?

Məni bu dərdi-əşqə sən buraxdın,
Yenə sənənsən bu dardimin təbibü.

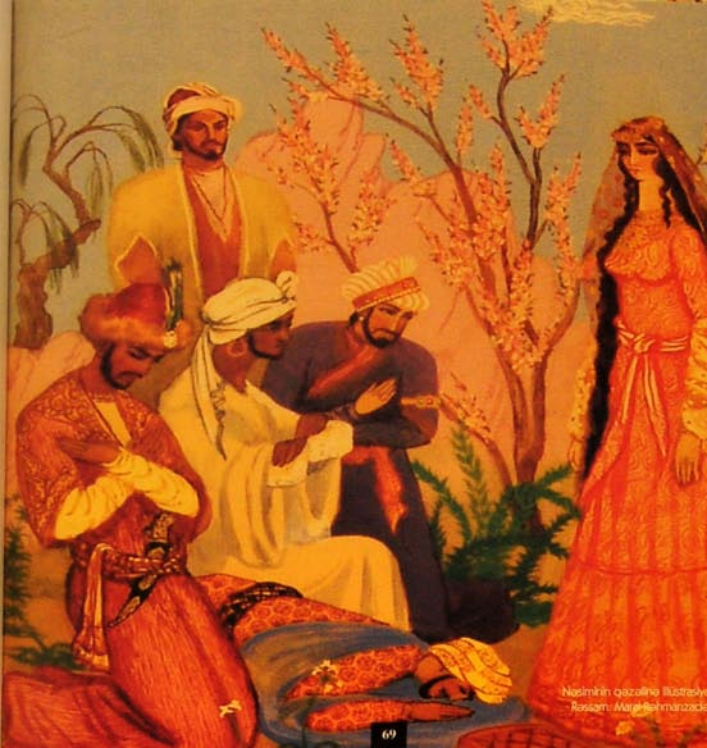
Cəmalın gülşənindən, haşolillah
Ki məhrum döndərəsən əndəlibü.

Qaşın mehrabına baş qoymayanlar
Məgər boynunda bağlıdır səlibü.

Canımdan kəsmişəm, dilbər, ümidi,
Vəli sənədən kəsər bilmən rəqibi.

Yazar kirpiklərin: "Nəsrən minallah"
Oxur dodaqların: "fəthən qəribi".

Nəsiminin bu xublar firqətindən,
Cəfəvü dərd imiş ancaq nəsibi.

Ayrılıqdan yar mənim bağrımı büryan eylədi,
Özünü bir yana saldı, mənə bir yan eylədi.

Zəfərana bənzimi döndərdi ol birəhm yar,
Düşməni xəndan edib, dostunu giryən eylədi.

Aldı könlüm, qılmadı ol bivəfa bir gəz vəfa,
Yıxdı mamur şəhrini, gör necə viran eylədi.

Canımın zəxmindən, ey can, xəb gəlməz eynimə,
Cığarımda zəxmi-peykan, tiri-müjgan eylədi.

Eşidərsə, daş ərir, həsrətdə ahu zarımı,
Ol güləndam yarı gör könlümü zindan eylədi.

Cəhd qıldım çox, vüsala yetmədim, çəkdim fəraq,
Tədbir ana neyləsin, təqdiri yazdan eylədi.

Ey Nəsimi, sübhidəm var, ərz qıl dildarə sən,
Qəmzaya versin nasihat, yoxsa çox qan eylədi.

Nəsiminin qəzəlinə illüstrasiya
rəssam - Sənin Qurbanov

Ay ilə Günəş üzün heyrandır,
Mişk ilə ənbər saçın tərhanıdır,
Çün Nəsimi aləmin sultanıdır,
Dövr anın, dövr anın dövranıdır.

Həqqə yar ol, ey könlü, yar ol, yetər,
Həqqi çün yar eylədin, var ol, yetər,
Nurə nur ol, narə ol nar, ol, yetər,
Adəmə oldur səzavar, ol yetər.

Hər nə Yerdə, Göydə var, adəmədə var,
Hər nə ayda, ildə var, adəmədə var,
Hər nə əldə, üzdə var, qəddəmədə var,
Həqq sözün fəhm etməyən adəm də var.

Aynələrdən yar mənim bəgimi buriyə eylədi,
Özünü bir yənə sədi, mənə bə yarı eylədi.

Nəsimi

Nəsimi müəllifin çalçıyli miniatürü

Vəhdətin şəhərində seyran eylərəm,
Mən sani cismində heyran eylərəm,
Gəncimi adəmdə pünhan eylərəm,
Adəmi həm Həqq, həm insan eylərəm.

Kim ki Həqdan tutmadı pənd, ey kişi,
Enmədi Həqdan onun hərgiz işi,
Adı nə erkəkdir anın, nə dişi,
Çeynəsin barmağını anın dişi.

Seyid Əzim Şirvani

«ƏKİNCİ» QƏZETİNƏ YARDIM ÜÇÜN

Əssalam, ey əhaliyi-zişan!
Ey olanlar bola oxuna nişan.
Nə bala? Cəhlü dərdü nadanlıq,
Ey tutan cəmini pərişanlıq!
Neçə müddət ki, Həsənboyi-zar,
Hüsni-tədbir ilə o fəxri-kibar,
Öz qədimi lisanımızda haman
Qəzetə çapını edib ünvan.
İzin hasil qılıbdı dövlətdən;
Biz görək dəm vuraq səadətdən.
Özünə gərçi yoxdu faidəsi,
Leyk var xalqa feyzi-zaidəsi.
Feyzi-əvvəl budur ki, müxtəsəri,
Yetirir ol cənab hər xəbəri.
Oluruq hali-ələmə vaqif,
Bu bizə bəs deyilmə, ey arif?
Feyzi-sani budur ki, hikmətdən,
Şərhi edir kəsbdən, ziraətdən.
Əkibən elm toxmünü o cənab,
Məzrəi-ələmi edir sirab.
Ol bizə bir səhabə-rəhmətdir,
Baisi-abruyi-millətdir.
Gərçi hər dildə var qəzetlər çox,
Bizə ondan və leyk, faidə yox.
Bilmirik rus, ya firəng dili,

Hər dilin rəmzini öz əhli bili.
Bizdə yox rusi, həm firəngi səvad,
Olmuşuq türki, farsiyə môtad.
Onu da hiç bilmirik kamil,
Əksəri-xalq avamdır, cahil.
Bəs «Əkinçi» bizə münasibdir,
Qiyəti yaxşı, mali-kasibdir.
Bəs «Əkinçi» cəlalımızdı bizim,
Nəsehi-xoşməqalımızdı bizim.
Səy edin, ey gürühi-niksifat!
Etməsin ta bizim «Əkinçi» vəfat.
Sonra göydən əgər enə İsa,
Edə bilməz o mürdəni əhya.
Ey «Əkinçi» xirid edən kəslər,
Verməyə çəngdən «Əkinçi» xəbər,
Qəzətə tərk-in etməyin zinhar,
Nə görəkdir bizə o nəqlü güzar.
Qədəğandır o növ söhbətlər,
Eşidin pəndlər, nəsihətlər.
Biz görək səy edək məişət üçün,
Sənətü kəsb üçün, ziraət üçün.

ÖYÜD

Ey oğul, bu dəlili-bişəkdir,
Adəmi-bisavad eşşəkdir.
Rəmzi «həl yəstəvi» müdəlləl imiş,
Bilməyəndən bilən kəs əfzal imiş,
Həqq buyurmuş ki, itxiləfi-lisan,
Nemətimdəndir, ey gürühi-cahan!
Kim ki, bəs, bir dil eylədi hasil,
Oldu bir nemətə o kəs vasil.
Cəhd qıl neməti-təmamə yetiş.
Elm təhsil qıl, məqamə yetiş.
Ey oğul, hər lisənə ol rağib,
Xəssə ol rus elminə talib.
Onlara ehtiyacımız çoxdur,
Bilməsək dil, ilacımız yoxdur.
Çatmayıb şərdən bizə bu xəbər
Ki, ərəbdən səva dil oldu hədə.
Nə ərəbdir Xuda, nə rumü, nə zəng,
Nə həbəşdir, nə rusdur, nə firəng.
Xah Boq, xah Tanrı, xah Xuda,
Birdi mənada, ey düri-yekta.
Ləfz edərsə ifadə mənəni,
Sərf edər əhli-mərifət anı.
Ey oğul, bil bu rəmzdən mətləb,
Deyil əlhəq lisan, lisani-ərəb.
Həqq özü hər lisənə danadır,
Hər lisan Həqq yanında zibadır.

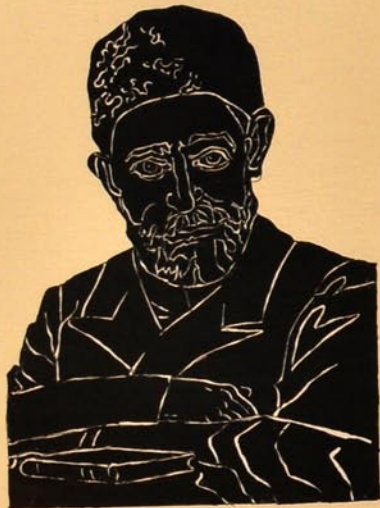
Köpəyə ehsən
Seyid Əziz Şivanlının sətiras. Üzrə illustrasiya
Rəssam: Kazım Kazımzadə

Var bizim dörd kitabımız, ari,
Hər biri bir lisan ilə cari.
Biri Tovrat idi giranmaya,
Gəldi ibri dilində Musaya.
Biri İncil idi, birisi Zənbur,
Hər biri bir lisan ilə məşhur.
Çün Məhəmməd ərəbdən etdi zühur,
Öz lisanında qıldı Həqq məmur,
Türkdən göndərəydi gər anı,
Türki dildə olurdu Qurani.
Xassə kim məzhəbi-imamiyyə,
Xah Bağdadü xah Şamiyyə,
Cümlə bu etiqada guyadır
Ki, nəbi hər lisanə danadır.
Xah rusi lisani, xah firəng,
Bilir anı imami-bafərhang.
Bir lisani ki, bəs bilirmiş imam,
Sən də bilson nə eybi, ey gümnam!

ƏKİNCİ VƏ XAN

Bir əkinçi gedirdi məstana,
Yolda ol rast gəldi bir xana,
Xanı görcək yazıq baş endirdi,
Gör onu xan nə günə dindirdi.
Dedi: Ey it, kənarə çıx yoldan!
Nə çıxırsan donuz kimi koldan?!
Gördü bu iltifatı çün xandan,
Zövqdan oldu gül kimi xəndan.
Evinə daxil oldu xürrəmü şad,
Övrəti gördü onda vəcdi-ziyad,
Dedi: Ey dasi bir hilali-mübin,
Xirmənin üstə xuşəçin Pərvin!
Mazrəi-imitzaco danəfəşan.
Sünbülə şəkli sünbülündən ayan.
Nədi bu bəhcətü sürurə səbəb?
Tez bəyan et görüm nədir mətləb?
Dedi: Bəylər yanında xani-kibar,
Yoldan ikram ilə edirdi güzar,
Dayanıb xanə eylədim kürnüş,
Məni dindirdi xani-sahibi-huş.
Dedi: Bu olmaz, ey bülənd əxtər,
Səni xan dindirə, edim bəvər?
Nə deyib xan sənə, bəyan eylə,
Dür-ci-ləl aç, gühər fəşan eylə.
Atılıb düşdü bir zaman dehqan,
Həvəsi sakit oldu, qıldı bəyan.
Dedi ki, xan dedi: «Çıx, it, yoldan,
Nə çıxırsan donuz kimi koldan?»
Bizə xan iltifatı peydadır,
Bir səadətədi, feyzi-üzmadır,
Bizə bu vəchi-iftixar olsun,
Nəsl-binnəsl yadigar olsun.

Mirzə Ələkbər Sabir

BAKI FƏLƏLƏRİNƏ

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fələ də özün daxili-insan edir imdi.

Olmaz bu ki, hər əmrə daxilət edə fələ,
Dövlətli olan yerdə cəsarət edə fələ,
Asudə nəfəs çəkməyə halət edə fələ,
Yainki hüquq üstə ədavət edə fələ.

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fələ də özün daxili-insan edir imdi.

Fələ, mənə bir söylə, nədən hörmətin olsun?
Axır nə səbəb söz deməyə qüdrətin olsun?
Əl çək, bala, dövlətlilərə xidmətin olsun,
Az-çox sənə verdiklərinə minnətin olsun!

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fələ də özün daxili-insan edir imdi.

Dövlətli, amandır, özünü salma bolaya,
Fələ sözü haqq olsa da, baxma o sədaya,
Yol vermə nəfəs çəkməyə, hərəgiz, füyqaraya,
Öz şənini puç eyləmə hər bisərə payə!

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fələ də özün daxili-insan edir imdi.

Aldanma, fəqirin olamaz əqli, zəkası,
Çün yoxdur onun sən kimi pakizə libası,
Yox sərvəti, yox dövləti, yox şalı, əbası,
Var köhnə çuxası, daxi bir təkə qəbası.

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fələ də özün daxili-insan edir imdi.

Nizami Gəncəvi adına
Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin
ekspozitsiyasında Mirzə Ələkbər Sabirə
həsr olunmuş qrup

İstərsən əgər olmağa asuda cahanda,
Ta olmayasan qəmlərə aluda cahanda,
Fələ üzünə baxma bu bihuda cahanda,
Öz fikrini çək, ol dəxi fərsuda cahanda.

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fələ də özün daxili-insan edir imdi.

Gör millətinin dərđini, axtarma dəvasın,
Əl çəkmə yetimin başına, kəsmə sadasın,
Zinhar, qoyub dəhrdə bir xeyr binasın
Yad eyləmə, şad eyləmə millət fəqərasın...

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fələ də özün daxili-insan edir imdi.

ƏKİNÇİ

Məzlumluq edib başlama fəryada, əkinçi!
Qoyma özünü tülkülüyə, ada, əkinçi!

Bir üzrlə hər gündə gəlib durma qapımda,
Yalvarma mənə, boynunu kəc burma qapımda.
Gahi başına, gah döşünə vurma qapımda,

Ləğv olma, ədəb gözlə bu məvada, əkinçi!
Lal ol, a balam, başlama fəryada, əkinçi!

Xoş keçmədi il çöllüyə, dehqanə nə borcum?
Yağmadı yağış, bitmədi bir dana, nə borcum?
Əsdi qara yel çəltiyə, bostanə, nə borcum?

Getdi mənə nə fələliyin bada, əkinçi?!
Lağ-lağ danışıb başlama fəryada, əkinçi!

Aldı dolu əldən sərü samanını, neylim?
Yainki çöyirtkə yedi bostanını, neylim?
Verdin keçən il borcuna yorğanını neylim?

Ol indi palaz satmağa amada, əkinçi!
Lal ol, a balam, başlama fəryada, əkinçi!

Söz açma mənə çox çalışıb, az yeməyindən,
Canın bəcəhənnəm ki, ölürsən, deməyindən!
Mən gözləmənəm, buğda çıxar, ver bəbəyindən!

Çəltik də gətir, arpa da, buğda da, əkinçi!
Yoxsa soyaram lap dərini, ada, əkinçi!

Sən hey de: yoxumdur, çıxarıb canını allam!
Vallahı oyub didəyi-giryasını, allam!
Şallağa tutub peykəri-üryanını, allam!

Mirza Əlikabir Səbirin portreti və «Hicriopnoma» möbiəli
Usta: Səbir Məmmədov

Öz halını sal indi özün yada, əkinçi!
Lağ-lağ danışib başlama fəryada, əkinçi!

Cütçü babasan, buğdanı ver, darı yeyərsən,
Su olmasa, qışda əridib qarı yeyərsən,
Daşdan yumuşaq zəhr nədir, marı yeyərsən,

Öyrənmişən ot-yağa dünyada, əkinçi!
Heyvan kimi ömr eyləmişən sada, əkinçi!

Lakin mənim insanlıq olub vəzi-mədarım,
Bəyzadəyəm, asayişədir cümlə qararım,
Meysiz, məzəsis bitməz olur şamü nəharım;

İştə belədir haləti-bəyzadə, əkinçi!
Bəyzadələrin rəsmi budur, ada, əkinçi!

Mirzə Ələkbər Sabirin «Şirvanilər» səhnəsinə illüstrasiya
Rəssam: Nəcəfqulu

ƏHVALPÜRSANLIQ, YAXUD QONUŞMA

- Nə xəbər var, Məşədi?
- Sağlığın!
- Az-çox da yənə?
- Qəzet almış Hac Əhməd də...
- Bə! Oğlan, nəmənə?
- Sən özün gündün alanda?
- Belə nəql etlədilər...
- Dəxi kim qaldı, Xudaya, bu vilayətdə mənə?!
Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır.
Dini, imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
- Dəxi bir başqa xəbər?
- Hac Cəfərin oğlu Vəli,
Uşkolaya qoyub oğlun...
- O qurumsaq da?
- Bəli!
- Sənə kim nəql eləyirdi bu sözü?
- Bilməm kim idi.
- Elə isə ona da min kərə lənət deməli...
Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır.
Dini, imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
Dəxi bir başqa xəbər yoxmu?
- Tanırısan Qəfəri?
- Nə Qəfər? Hansı Qəfər?
- Mirzə Mənafin padəri.
- Tanıram!
- Dün o da bir şübhəli kəsle danışıb...
- Kim deyirdi?
- Yedici Xansənəm arvadın ətri.
- Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
Dini, imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
Yənə bir başqa xəbər varmı?
- Bizim qonşu Kərim...
- A... a... a...
- Bəli, hə... hə...
- O nə qayıb, de görüm?
- «Molla Nəsrəddin» alıb, həm özü, həm oğlu oxur.
- El bütün kafir imiş ölkədə, yoxmuş xəbərim...

Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
 Dini, imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
 Mənə bir boyla xəbər çatdı: Səməd dam-daşını
 Satıb, unverseta göndərmək üçün qardaşını...
 - Bu xəbər doğrudur, ancaq bunu da bilməlisiz:
 Özü də çəkmə geyib, saç da qoyubdur başına...
 - Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
 Dini, imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
 Bir belə söz də deyirlər ki, sizin Kalba Aşır,
 Yeni məktəbçilər ilə gecə-gündüz yanaşır...
 - Bəli, düzdür bu dəxi...
 - Heyf o dövlətdən ona!
 Dövlət azdırdı onu, dini-Xudadan uzaşır...
 Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
 Dini, imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
 Doğrudurmu ki, Bədəl də qoyub ağzın yabana,
 Danışır bir para sözlər ki, dəyir rövzaxana?
 - Bəli, qurbanın olum, lap o çıxıb məzhəbdən!
 Görməyirsənmi, şişib boynunu, dönüb bir qabana?
 - Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
 Dini, imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
 O qurumsaq Cəbi də gözləməyir hörmətini,
 Burda-orada, belə derlər ki, edir qiybətini...
 - Bəli, hətta bu işin üstə onun arvadına söymüşəm!
 - Borcun odur gözləmişən qeyrətini...
 Mən də hər daim ona yağdıraram lənətini,
 Başlayıb dəvətini, ərz edib hacətini,
 Vəqfi-nifrin edərdəm həm günümü, saatimi,
 Deyərdəm xəlqə: bu bidinin işi qullabıdır,
 Siz də lənət oxuyun, çünki bu məlun babıdır!

"Oğul marımdır əgər, oxutduram, əi çəkini"
 Mirzə Ələkbər Sabirin şeirinə illüstrasiya
 Özüm Əzimzadənin çəkdiyi illüstrasiyanın surəti
 Rəssam: Mürşel Nəcəfov

TƏK SƏBİR

Ta gəlirik biz də bir az anlayaq,
Məhzəri-irfanda vurur tək səbir;
Ya deyirik işləri sahmanlayaq,
Məclisi-ayanda vurur tək səbir.

İstəyirik bir iş açmaq filməsəl,
Söyləşirik bir-iki il laəqəl,
Ta deyilir pul verin, aqşın əməl,
Ölkədə, hər yanda vurur tək səbir.

Yalxı bizi eyləməyib mübtəla:
Səfheyi-Qafqazı dutub bu bəla;
Qaxda, Qazaxda, Şəkida bərməla,
Şişədə, Şirvanda vurur tək səbir.

Lakin o yerlərdə gedir, durmayı,
Bir elə layiqli kələk qurmayı,
Gəncədə derlərsə vurur, vurmayı,
Eylə ki, Salyanda vurur tək səbir.

Andıra qalmış nə yaman səslənilir!
Söz deməyə vermirlər aman, səslənilir!
Ox atılır, sanki kaman səslənilir!
Səhəti-meydanda vurur tək səbir.

Hərzə nə şura və nə məclis bilir,
Nə düşünür yaxşı, nə bir pis bilir,
Qorxmur, utanmır, nə də bir his bilir,
Hicrədə, dükkanda vurur tək səbir.

BALACA SƏHNƏ

Məşruta xəbəri İran kəndçilərinin qulağına yetişdiyi zaman bir nəfər qoca əkinçi əkinin içində səcdəyə yığılıb dedi:

Səd şükr ki, oldu nur baran
Məşruta ilə bu xaki-İran;
Rəxnə yetişib binayi-zülmə,
Yer qalmadı kədxudayi-zülmə;
Zülmün, sitəmin çirağı söndü,
İran yenə bir behiştə döndü;
Hakimlərin ixtiyarı bitdi,
Dehqanların iztirarı bitdi;
Bundan sora rəncəbər döyülməz,
Nahəq yerə binəvə söyülməz;
Salmaz bizi mülkədar rəncə,
Qurmaz bizə bir daha şikəncə.

Yazıq bu şeiri oxur-oxumaz nəgah divan tərəfindən bir nəfər fərraş hazır olub əkinçinin, əhli əyalının gözü önündə qollarını bağlayıb at qabağında (piyada) ayaqla onu ərbabın qapısına gətirdi.
Ərbabın gözləri qızarmış, əlində bir təlimi dışarı çıxıb əkinçini gördükdə dedi:

Ha... kəndçi, bir ay keçir ki, xirmən
Ötdü, nərlərdə qalmısan sən?
Məhsulu bütün özün götürdün,
Ərbaba nə pişkəş gətirdin?
Bostandakı meyvəcati dərdin,
Aya, de görək, biza nə verdin?
Nə buğda, nə arpa çatdı səndən,
Nə lobya, noxud, nə paxla, arzan;
Lazım sənə indi min üqubət,
Ta ibrət ala bütün rəiyyət.

Biçərə əkinçi, boynu çiyində, tamam bədəni əsə-əsə, qorxa-qorxa baş endirib ərz etdi:

Allaha qəsəm ki, mən fəqirəm,
Kəç-külfət əlində dəstgiram,
Ətfali-səğirə pasibanəm,

Avareyi-öklü şüribü nanəm;
Məlum cənabınızdır, ər bab,
Bu il quraq oldu, tapmadıq ab,
Əkdiklərimin tamamı yandı,
Fəryadların göyü dayandı;
Vallah, özümüz də qalmışıq ac,
Bir parça quru lavaşa möhtac.

Ərbab kəndçidən bu sözləri eşidincə ağı köpürmüş, gözləri hədəqdən çıxmış bir halətdə qışqırır:

– Uşaqlar, fələqqa, çubuq hazır edin, od yandırın, şiş qızdırın!

Bu əsnada dörd nəfər zalım əllərində şallaq biçərə kəndçinin ayaqlarını möhkəm bağlayıb fələqqaya salıb döyməyə başlayırlar.

Ərbab:

– Vur, vur ki, gətirməyibdir arpa!

Əkinçi:

– İnsan dözməz bu şarpa-şarpa!

Ərbab:

– Vur, vur ki, bir az da məst-kaməm!

Əkinçi:

– Canım çıxar, vurma, bidəvaməm!

Ərbab:

– Vur, vur ki, nə yağ verib, nə qaymağ!

Əkinçi:

– Vurma ki, deyil inəklərim sağ!

Ərbab:

– Vur, vur ki, bunu qudurtdu məclis!

Əkinçi:

– Vurma, məni hakim etdi müflis!

Ərbab:

– Məşrutə bunu xərab edibdir!

Əkinçi:

– Zülmün məni dilkəbab edibdir!

Ərbab:

– Hürriyyət edib bu şumi gümrah!

Əkinçi:

– Fəryada, yetiş, amandır, Allah!

Əla İsnətüllahi ələ-qövmüz-zalimin.

Abbas Səhhət

TƏRƏQQİ VƏ TƏBİƏTİN QANUNU

Yay fəsliydi, bir gün axşam çağında,
Gəzişirdim Qız qalası dağında.
Bir-bir baxırdım ol köhnə asara.
Viran olmuş sura, bürçə, hasara.
Qərrib-qərrib, mübhəm-mübhəm xəyallar,
Gəlirdi fikrimə dürlü suallar.
Deyirdim ki, dünya bir şəxsə bənzər,
Doğar, törər, nümüvv edər, yüksələr,
İnsan kimi hər dövrə bir az yaşar,
Sonra yavaş-yavaş ixtiyarlaşar.
Ölər, qalar bir-iki viranəsi,
O da olar bayquşların lanəsi.
Bir müəyyən qanun üzrədir həyat,
Bir doğuş, bir təkamül, bir inhitat.
Böylə qoyulmuş aləmin binası,
Dəyişməkdir tərəqqinin əsası.
Dəyişmək olmasa, tərəqqi olmaz,
Təbiət bu qanunu pozulmaz.
Dəyişməklə mümkün olur təkamül,
İnsan doğar, törər, edər tənəsül.
Təbiətdən gərək alınsın ibrət,
Təcəddüdə olur bəqayi-millət.
Dünyanın əvvəlindən ta bu halə,
Aləmdə olmuş min-min istihalə.
Hamı əski Roma, əski yunanlar?
Hamı əski tərəqqilər, imranlar?
MİN-MİN belə saysız binalar yıxmış,
Sonra yeni bir mədəniyyət çıxmış.
Hamı əski assurilər, kəsrilər?
Hamı əski kaldanilər, misrilər?
Cümləsini məhv eyləmiş zamanə,
Hər birindən qoymuş cüzi nişanə.
Bu ondandır: vaxta görə təkamül
Etmədilər, göstərdilər təkahül.

Bu ondandır: zamanəyə müvafiq
Dəyişməyib, çıxardılar əvaiq.
Boş etiqlərə məğrur oldular,
Puç olmağa axır məcbur oldular.
Hamı şeydir dəyişməyən dünyada,
Göyərtidə, heyvanatda, havada?
Neçün dəyişməsin fikri insanın,
Təqazası deyilmi bu dünyanın?
Tarix bizə göstərmirmi bu halı?
Cahil qövmin mühaqqəqdir zəvalı!

ŞAIR, ŞEİR PƏRİSİ VƏ ŞƏHƏRLİ

Səfəli bir mayıs axşamı... Günəşin qürubundan bir az sonra saf, lacivərdi asimana uçalan qürsi-qəmərin əşiyi-simini sakin və müəttər bir meşənin kölgəli ağaclarının arasından süzülərək yaşıl çəmənlərin və ən yaxından axan suyun səthini işıqlandırır; suya ən yaxın bir yerdə şair tək-tənha oturub məhətaba qarşı təməşayi-təbiət edərkən birdən-birə qalxıb deyir:

– İllər, aylar gəzirəm boş-boşuna, bikarə,
Laubalı yaşayış etdi məni avarə...

Bilmirəm mən nə üçün bülhəvəsəm, binəngəm,
Öz halımdan özüm, Allah da bilir, diltəngəm.

Bu gözəl mənzərənin seyrinə dalmaqdan isə
Təkü tənha bu çəmənəzərdə qalmaqdan isə,

Daha xoşdur gedib öz dərdimə dərman etsəm,
Qəmi-fordanı düşünsəm, onu saman etsəm.

Ayağa durub getmək istədikdə ildırım taraqələri kimi səslər eşidib ətrafdakılar şairin nəzərində titrək və əhvali pərişan olur. Bu əsnada yaxıncıdakı uca dağın təpəsində gözəl bir qız surətində nurani bir kölgə zahir olur. Əlindəki santur deyilən musiqi aləti ilə şairə xitabən:

Şeir pərisi:

– Şairim! Seyr elə ətrafi, təbiət nə gözəl,
Bax mənim hüsnümə, inşad elə bir dadlı qazəl.

Kölgə şairə yaxınlaşaraq, əlindəki musiqi alətini təqdim edərək deyir:

– Al, bu santurumu çal, gəldi bahar əyyamı,
Nəğmə əyyamı, mey əyyamı, xumar əyyamı.

Öp şirin ləblərimi, guşeyi-əbrulərimi,
Sırma geysulərimi, nərgisi-cadulərimi.

Vəcə gəl, nəğməsərə olmağa ağaz edalım,
Gəl bərabər uçalım, göylərə pərvaz edalım.

Şair:

– Sevgilim, eşqü həvəsdən daha mən bizəram,
İndi bir başqa dilərama pərəstişkəram.

Ürəyimdə daha yox qönçə dodaqlar dərdi,
Vardır ev dərdi, qadın dərdi, uşaqlar dərdi.

Biri əkmək, biri başmaq, biri paltar diləyir;
Verdiyi qərzi də hər gündə tələbkər diləyir.

Mən bu halətlə necə bir də olum qafiyəsənç?

Get bir asuda adam tap, daha vermə mənə rənc.
Atmışam mən həvəsi, eşqi, dəxi dilbəri də,
Səni də, şeiri də, ilhamı da, dəftərləri də.

Şeir pərisi:

– Bəs, a nankor, sənə boxş eylədiyim təbii hünər?

Şair:

– Səndən ol barədə çox razı idim yoxsa məgər?
Təbi-şeiri mənə verdikdə həvəsnak etdin,
Hüsnə məğlub edərək, könülümü qəmnak etdin,
Görməsaydım səni mən, düşməmə kam olmaz idim.
Uymasaydım sənə, mənfuri-avam olmaz idim.
Mən də bir tacir olub toplar idim simü zəri,
Xalqca varlığımın onda olardı dəyəri.
Öldüyüm vaxt verərlərdi mənimçin ehsan,
Xalq söylərdi: Əcəb adam idi hacı filan.
Ya ki, bir molla olub soymağa məxluqatı.
Xahişi-nəfslə şərh eylər idim ayatı;
Mənə təzim edərək söylər idi xasü əvam:
«Hamiyi-şəri-mübin, naşiri-dini-islam».
Zülfünə lakin o gündən ki əsir oldum mən,
İştə, bax, müflüsü möhtacü fəqir oldum mən.
Daha yoxdur həvəsim nəğmələrə, əşarə,
Yox, bulardan əbədən dərdimə olmaz çarə.
Sənə dildədə olandan bəri bədbəxt oldum,
Tay-tuşum içrə siyahruzü siyahrəxt oldum.

Şeir pərisi:

– Hanki taledir, a nankor, bu fəna dünyada,
Sənə mən verdiyimə faiq ola mənada?
Mənəvi dürlü məziyyəti sənə ənam etdim,
Mümkəsir xətirini məhbəti-ilham etdim.
Mən qutardım səni süflani əziyyətlərdən,
Müstəfiz etmədəyəm göydəki nemətlərdən.
Müqtədirsən ucalıb ərsə qədər getməkdə,
Cənnəti, həm də cəhənnəmləri seyr etməkdə.
Olmuşam həmdəmi-ruh istədiyim vaxt sənə,
Sən deyirsən ki, qıyıb verməmişəm bəxt sənə?

Şair:

– Bəli! Sən saldın, əzizim, bu yaman hala məni,
Həsrat etdin paraya, izzətü iqbala məni.
Tifli-nabalığıkən məktəbə etdikdə davam,
Sən təcəllə eləyib qəlbimə qıldın ilham.

Qazala illüstrasiya
Rəssam: Oqtay Səhicizadə

Əvvəl asan görünürkən gözümə dərsi-hesab,
Biraz əqrəb olub arqam mənə verdi əzab.
Sonra gündən-günə divanəsər etdin məni sən,
Məktəbimdən soyudub dərbədər etdin məni sən.
Dərsi, bəhsi buraxıb, şeirə həvəskar oldum,
Hərəkər, aşiqi-şuridəvü biar oldum,
Keçdi ayyamı-şəbabilim, yəno sən çəkmədin əl,
El-ulus təninə rəğmən oxudum nəğmə, qəzəl.
Hansı bir kəsəba yapışdım ki, yar olsun tale,
Sən çıxıb qarşıma hər ləhzədə oldun mane.
Qoca bir millətin amalına qəlbimdə məkan
Verib, etdin məni azarkəşi-bari-giran.
Sənə məftun olaraq əmrinə təqlid etdim,
Hər fəna işdə müsəlmanları tənqid etdim.
Təlxkam etdi qərəz əhlini şirin süxənim,
Ölkədə get-gedə bədxahlarım artdı mənim.
Bir zaman çıxmadığından dili-ñaşadımdan,
Döydülər, söydülər, əl çəkmədim irşadımdan.
Görmüb islah əsəri surəti-halımda mənim,
Düşmənlər oldu mənə axırda əyalım da mənim.
İndi xeyrim nədə isə, onu dərk eyləmişəm,
Haydı, yavrım, daha şairliyi tərk eyləmişəm.

Şeir pərisi:

– Şairim! Qəm yemə, aləmi-cəhan fanidir,
Cavidani yaşayış ləzzəti-ruhanidir.
Sən mükafatını insanlığa xidmətdə ara,
Əbədi zövqü, təsəllini həqiqətdə ara.
Kölgəyə aldanaraq sevmə cəfa aləmini,
Yüksəl ülvyyəyə, seyr eylə səfa aləmini.
Aləmin fani qüyudatına pəbənd olma!
Zəhmətindən usanıb eyninə xürsənd olma!
Uçma alçaqlara, sən tairi-ülviyyəyə,
Qaç əsarətdən əgər aşiqi-hürriyyəyə.
Sən gərək rahi-həqiqətdə cahandan keçəsən,
Xanımandan keçəsən, baş ilə candan keçəsən.
Şair oldur ki, həqiqətlərə dildədə ola,
Şairin fikri, xəyalı gərək azadə ola.
Gəl mənimlə aparım övci-səməvata səni,
Orada nail edim dürlü füyuzata səni.
Orada könlün əlaiqdən olur varasə,
Sənə təqdim edər əfvaci-mələk güldəstə.

Orada hurü pərilərlə edərsən xəndə,
Bəxtiyarlıqla yaşarsan əbədi fərxəndə.

Şair:

– Ey əzizi-dilü can, ey fərəhi-qəlbi-mələl!
Edərəm işə bu təklifini şükranla qəbul!
Təbəəm indi sənə, nəryə aparsan, gedərəm,
Necə ilham edəsən, öylə təğənni edərəm.
Tək cahanın qutarım möhnətü aləmindən.
Gəlmişəm tənə mələli-səhərü şamından.
Al məni şəhpərinin üstə, apar balayə,
Oradan ta ki haqarətlə baxım dünyayə.
Dilruba nəğmələrim ruha fərəhbəxş olsun,
Ta sözüüm sineyi-ərbəbi-dilə nəxş olsun.
Şair bu sözləri vəcd və istigraq halında söyləyərək bihüşənə yuxılıb
hərəkətsiz qalır. Görünməkdə olan bu səməvi sima nəzərdən qaib
olur. Şair aşiqənə bir halda mat-məbhut qalmış ikən şəhərli
qiyafəsində bir cavan zahir olub, şairə yaxınlaşıb diqqətlə ona
baxdıqdan sonra qərrib bir təbəssümlə öz-özünə:

Şəhərli:

– Buna bax, gör necə yatmış burada asudə,
Yazmayır, işləməyir, vaxtı itir bihudə.
Bənzi solğun, hali pozğun, hərəkətsiz, məbhut,
Canlı meyyitmi, deyim, ya ki diri bir tabut?
Şair onun sözünü eşidərək qapanmış olan gözlərini açıdıqdan sonra
durub oturur və deyir:

Şair:

– Həm də məcnunsifət, aludeyi-qəm, məsti-qəram,
Bunu da söylə ki, təsvirciyin olsun tam.

Şəhərli:

– Yaxşı təsvirdir, əvət, söylə, nə halətdir bu?
Ölünsən, ya dirisənmi, nə kasalətdir bu?

Şair:

– Düşkünəm çox, nə edim?

Şəhərli:

– Qalx, kişi, aç bir gözünü.
Bulanar könlü bu halda görün olsa üzünü.

Şair:

– Di buyur, get!

Şəhərli:

– Utanırsanmi heç ətvərindən?
Xəbərin varmı fəna şiveyi-rəftarından?

Bela ciddi və mühüm vaxtdaərbabi-hünər
Sən kimi atılı batıl oturar yoxsa məgər?
Hər kimin qəlbi, ya vicdanı deyildir satılıq,
Hər kimin daş kimi yoxdur ürəyində qatılıq,
Millətin halını gördükdə gərəkdir yansın,
Dərdinə qalmağı daim özünə borc sansın.
Təbi-seirin ki sənün şöhrət edib dövrənə,
Məsiyətdir baxasan bunca qəmə bigənə.

Şair:

— Məndə varmış tutalım, sən dediyin fəzlü hünər,
Mən nə iş yapmalıyammiş, ya əlimdən nə gələr?

Şəhəri:

— Bu nə axmaq danışığıdır, kişi, sən şairsən,
Şil deyilsən ki! Yazıb işləməyə qadirsən.
Tərcüman olmaq üçün giryələrə, xəndələrə,
Salı vermiş səni xəllaqi-cahan bəndələrə.
Qalx, oyan, cürət elə, rəd kimi fəryad et!
Bu fəlakətdə qalan millətində imdad et!
Görməyirsənmi bu biçərə vətəndaşlarını,
Bacı-qardaşlarını, sevgili dindaşlarını
Zülm zəncirinin altında çəkir işgəncə?
Eybdür sən uyasən gəncəfəyo, şərənəcə.
Gecə bulvarda, klublarda, günüz bağlarda
İtə vaxtın, bitə ömrün, həp oyunaqlarda.
Mənfiyyət verməyi bildikdə, bacardıqda, sənə
Borc deyilmi edəsən nəfli xidmət vətənə?
Ananın dərdinə övlad şərik olmazmı?
Ananın halı vəxim olsa, oğul solmazmı?
Vətən uğrunda gərək şəxs fədakar olsun,
Boylə mövsümdə yatan kimsələrə ar olsun.

Şair:

— Anladım mətləbini, etmə məzəmmət bica,
O böyük işləri ancaq yaparərbabi-düha.
Mən zəif qəlbli bir qorxağam, aciz, tənbel,
Xalqa xoş gəlmək üçün nəzm edərəm nəğmə, qəzəl.
Həm də yazdıqlarımın əksəri namövsündür.
Rəbtsiz, həşv zəvaidlə bütün məşhundur.
Hanı məndə o kəyasət, o dərayət, o zəka,
Qoca bir millətə ta qalxıb olam rahnüma?
Sizcə şairlik, ədəblik, görünür, səhl işdir,
Xeyr, əfkarınız ol barədə çox yanlışdır...

Şəhəri:

— Demirəm dahi ol, iblağ elə bir tərti-nəvin,
Yaxud inşad elə söylənməmiş əsəri-mətin.
Tərti-təhrirdə mən söyləmirəm nadirsən,
Deyirəm yazmağa, madam ki, sən qadirsən.
Nə gərəkdir yazasan fəidsiz nəğmə, qəzəl,
Yoxmu könlündə məgər gizli, böyük, milli əməl?
İştə öz fikrini ibraz edərək mümtaz ol!
Ləzqəl millət ilə nalədə həməvaz ol!
Saylırsən vətən övladlarının bir fərdi,
Vətən, imdadında iştə çağırır hər fərdi.
Ya or ol, ortaya çıx, gəl kömək et qardaşına,
Ya gedib evdə otur, həm də ləçək sal başına.
Ər-qadın, yaşlı-cavan, zorlu-zəif, şah-gədə,
Hər kəs etsin gərək imkanı qədər borcun əda.
Şəbi-yeldədə necə kim, ufacıq ulduzlar,
Nur saçmaqla qaranlıq gecəni yaldızlar.
Sən də duzsuz, yaramaz, nasəlis əşarın ilə,
Lakin atəşli, ürəkəndə çıxan əfkarın ilə
İldirimlər saçaraq fırtınalar icad et!
Nəzmə çək qəmli təəssürlərini, inşad et!

Şair:

— Sözlərin həqdir, əvət, zənn edirəm arifsən,
Lakin əhvali-mühitə yəqin az vaqifsən.
Vətənə, millətə, sanma, deyiləm dildədə,
Yazmaq olmaz fəqət olmazsa qələm azadə.
Həqqə, namusa, nicata, qələmə and olsun,
Ərşə, fərşə, Günəşə, sübhü-dəmə and olsun,
Çox həqiqət mənə təlqin eləyir vicdanım,
Yoxdur ondan birini söyləməyə imkanım.
Danışarkən həqqi Göydən yetişən buyruqla,
Tıxanıb sözlərim ağzımda qalır yumruqla.
Doğru söz söylədiyim halda məsul oluram,
Çarəsiz nəğmə, qəzəl yazmağa məşğul oluram.
İstərəm qoşmağı, lakin yük ağır, yol da yoxuş,
Necə ucsun qanadı sınımiş, azılmış bir quş?
Çəkmədən bəri-qəmi rışteyi-canım üzülür,
İcəzdən xuni-cığır yaşlı gözüməndən süzülür.
Daha təbavəri-qəm olmadığınca ürəyim,
Dərgəhi-həqdən odur sonku niyazım, diləyim:
Bizlərə səbr, mətanətli ürək etsin əta,
Ta azıb etməyəlīm rahi-məhəbbətdə xəta.

Rafael Hüseynov Şirvan şairləri

"Şirvanın tarixi və mədəni irsi"
layihəsi çərçivəsində nəşr olunur.

Rəssam: Stanislav Şatıkov
Korrektor: Kamalə Cəfəri
Kompüter dizaynı: Kəbirə Həşimova

Texniki redaktor: Cəsarət Qasımov
Kağız ölçüsü: 70x100 1/12
Həcmi: 9 çap vərəqi
Sayı: 1000
Çapa imzalanmış: 2.11.2012

Ar 2012
762

Tarixin müxtəlif dövrlərində Azərbaycanın əraziləri artıb-azalıb, iqtisadi və inzibati mərkəzləri dəyişib, bir neçə dəfə paytaxt bir şəhərdən digərinə keçib. Ayrı-ayrı dövrlərdə Şirvan iqtisadi və inzibati mərkəz də sayılıb, Cənubi Qafqaza səfərə çıxan, Azərbaycana gələn səyyahlar ilk növbədə Şamaxını görməyə tələsiblər, bir müddət Şirvanın baş şəhəri Şamaxı paytaxt da olub.

Tarix çox şeyləri dəyişib. Ancaq istisnasız olaraq bütün dövrlərdə Şirvan və onun əsas şəhəri Şamaxı yalnız Azərbaycanda deyil, bütün Yaxın və Orta Şərqdə mədəniyyətin, elmin, ədəbiyyatın ən mühüm mərkəzlərindən və paytaxtlarından biri kimi qalıb, ən çətin zamanlarda belə burada böyük alimlər, qüdrətli şairlər, misilsiz musiqiçilər yetişib.

